

INTRODUCCIÓ

Manresa, situada al cor de Catalunya, és una ciutat de la província de Barcelona i capital de la comarca del Bages. Flanquejada al sud-oest pel riu Cardener, afluent del Llobregat, el seu relleu està format per un seguit de turons: Puigcardener, Puigmercadal, Puigberenguer, Puigterrà i el Tossal dels Cigalons.

Sóc un dels 76.206 habitants¹ que la formen, però, he d'estar orgullós de formar part d'aquesta ciutat aparentment corrent? Espero poder contestar aquesta pregunta amb la meua cerca.

Actualment, com la majoria de les ciutats occidentals, Manresa està extremadament urbanitzada, tot i que dins de la trama urbana moderna conserva una petita part de patrimoni històric. Per això, caminant per Manresa es poden observar restes medievals, modernes i contemporànies. Malgrat l'aparent diversitat patrimonial que ha conservat la ciutat durant el pas del temps, molts estudis destaquen l'època medieval², sobretot el segle XIV, com el segle d'or de Manresa. A diferència de l'època moderna i contemporània, aïllant-se en el barroc i en el modernisme, la Manresa medieval sobrepassava els límits de les arts.

Tot seguit farem una cerca en diversos apartats intrínscament lligats a la Manresa medieval: estudiarem en primer lloc l'origen i organització de la ciutat medieval, repassant moltes de les seves característiques i novetats respecte a l'anterior tipus de ciutat. Un cop contextualitzada l'època medieval, ens endinsarem en les peculiaritats i secrets de la ciutat de Manresa, destacant aquells elements que la convertien en una important i poderosa ciutat, tant en el àmbit arquitectònic com en el social. Finalment, analitzarem la figura del rei Pere el Cerimoniós i les relacions d'aquest famós monarca amb la ciutat. Tot això serà estudiat mitjançant una investigació documental dels fons historiogràfic, visitant espais com l'arxiu comarcal, l'arxiu de la basílica de Santa Maria de la Seu, el museu comarcal o la biblioteca

---

¹ Dades referents a l'últim estudi realitzat l'1 de gener de 2010 per l'Institut d'Estadística de Catalunya.

² L'època medieval és el període històric de la civilització d'Occident entre els segles V i XV. Aquest període comença amb la caiguda de l'imperi Romà d'Occident en el 476 i pot acabar en dues dates: en el 1492 amb el descobriment d'Amèrica o en el 1453 amb la caiguda de l'imperi Bizantí.

municipal, i paral·lelament realitzant diverses entrevistes a persones especialitzades en el tema.

Volem demostrar si realment la Manresa medieval és tan important com la presenten, arribant fins i tot a ser una de les ciutats més pròsperes de la Catalunya medieval, per darrere de Barcelona. Si aquesta afirmació fos certa, ens agradaria ajudar amb aquest treball a futurs estudiants, ja sigui per realitzar un altre treball de recerca o simplement per curiositat, que volguessin esbrinar els temes més destacats de la Manresa medieval.

Amb aquesta cerca també volem descobrir, si és possible, esdeveniments que altres historiadors hagin passat per alt, i poder així contribuir al coneixement de la història manresana.

Partim d'una idea sobre Manresa generalitzada i coneixem elements bàsics, com poden ser les construccions, alguns carrers i aspectes socials de la ciutat medieval. Amb la realització d'aquesta cerca esperem conèixer més profundament la història medieval manresana. També ens agradaria saber el perquè d'aquesta poca informació que tenim els manresans sobre la nostra ciutat, i més quan representa que la ciutat medieval fou una de les més importants de la Catalunya medieval. Creiem que aquest és un important problema que tenen totes les persones, siguin o no de Manresa, perquè penso que no hi ha cosa més important i interessant que conèixer la història i els misteris de la teva pròpia ciutat.

1. LA CIUTAT MEDIEVAL

La plena edat mitjana, datada en els segles XII–XIII, ve definida per un conjunt d'alteracions socials i sobretot econòmiques que afecten les terres europees i defineixen unes formes bàsiques per l'esdevenir futur, a partir de la consolidació de nous oficis i agrupacions, la renovació de valors, la importància del comerç i l'aparició d'emergents grups dirigits, entre altres coses més. Tot això va desencadenar un important augment demogràfic de la població, concentrant-se de forma descabellada en les naixents ciutats. En definitiva, l'aparició de la ciutat medieval va contribuir a perfilar una nova societat.

Figura 1: Típica ciutat medieval. Aquesta foto correspon a la ciutat de Carcassona (França)

[<http://quelcomblog.blogspot.com/2010/11/carcassonne-o-quita-ese-meeple-de-ahi.html>]

1.1 Origen

Les ciutats medievals van originar-se aproximadament en el segle XI, quan l'agricultura va deixar de ser de subsistència i va començar a produir excedents gràcies a les innovacions tècniques del moment: l'arada romana, el guaret, etc. Això va fer que es produís una especialització en els productes i, com a conseqüència, un augment del comerç. Amb aquest gran creixement, els agricultors s'agrupaven al voltant de castells, monestirs o antics llocs urbans romans despoblats, creant nous barris denominats burgs i, per això, els habitants d'aquestes naixents ciutats eren burgesos. Aquests barris, doncs, van ser l'inici de tot un seguit de ciutats medievals, sobretot per Europa Occidental:

“Hay que hablar de unas 500 creaciones significativas en Alemania, dos centenares y medio en Inglaterra y Gales, unas 200 en la Francia capeta, 130 en Silesia – 1200 si contamos todos los núcleos -, un centenar en Polonia, cerca de 100 en el conjunto occitano y más de 25 en Bohemia, además de las

numerosas fundaciones prusianas, reducidas a unas decenas si nos ceñimos a los núcleos importantes, cifra similar a los nuevos centros húngaros”³

Figura 1: Carlemany, sobre el cavall, junt amb el Papa Adrià I.

[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d6/Charlemagne_and_Pope_Adrian_I.jpg]

Mediterrani es dividís en tres sectors: el sur, amb predomini islàmic; l'est, on es mantenen les restes de l'imperi Bizantí; i l'oest, on sorgirà la ciutat medieval a partir de l'imperi Carolingi. L'imperi de Carlemany⁵, aïllat continentalment per no tenir sortides marítimes per al comerç, començà a produir una economia agrícola de subsistència. Això provocà una greu crisi que acabà amb l'antic model de ciutat que s'havia conservat després de les invasions bàrbares. A partir d'aquest moment, segons Pirenne s'originen les protocitats medievals: les *cités* i els burgs. Les *cités*, de caràcter religiós, eren agrupacions entorn d'antigues ciutats romanes. Aquestes es caracteritzaven per tenir una catedral com a nucli i que la majoria de la seva població que les formaven eren clergues. Podien disposar de mercats rudimentaris amb productes suficients per satisfer les necessitats bàsiques. En canvi, els burgs van

També trobem altres teories similars a aquesta fundació de les ciutats: una de les més famoses és la del historiador francès Henri Pirenne⁴. Segons Pirenne, l'època medieval no comença amb la invasió bàrbara de l'imperi Romà, sinó amb la invasió posterior d'Europa per part dels àrabs en el segle VII. Aquest esdeveniment comportà que els àrabs tanquessin el Mediterrani, gran conductor de les relacions econòmiques i culturals que s'havien donat en l'imperi romà i en la invasió bàrbara. Això, va fer que el

³ **ÁLVAREZ, Vicente Ángel:** *Historia Universal de la Edad Media*. Editorial Ariel S.A., Barcelona, 2002. Pàgina 516

⁴ Henri Pirenne (Verviers, Bèlgica, 23 de desembre de 1862 - Uccle, Bèlgica, 25 d'octubre de 1935), historiador belga. Va ser professor d'Història des de 1892 i fins a la seva mort a la Universitat de Gant. La seva obra principal fou "*Mahoma i Carlemany*", encara que fem referència a "*Les ciutats de l'edat mitjana*", introduïda dins l'altra obra més extensa anomenada "*Les ciutats i les institucions urbanes*".

⁵ Carlemany (prop de Lieja, 742 - Aquisgrà, 28 de gener de 814), fou rei dels francs (768 - 814), rei dels llombards (774 - 814) i emperador d'Occident (800 - 814). Fou un personatge central en la consolidació i prosperitat de l'imperi Carolingi. Expandí els diferents regnes francs fins a transformar-los en un imperi al qual va incorporar gran part d'Europa Occidental i Central.

originar-se a partir de la fragmentació de l'imperi Carolingi. Envolats per una muralla, tenien caràcter militar i eren controlats i governats per un alcalde amb ple poder atorgat per un senyor feudal. Alguns, disposaven també d'una petita catedral i de diversos mercats. No va ser fins al segle X que, coincidint amb el renaixement del comerç, aquestes protocitats van evolucionar de manera diferent en l'àmbit polític per formar ciutats medievals a partir de la nova població que arribava a aquestes noves ciutats, com mercaders, comerciants o agricultors.

Amb aquestes naixents ciutats es volia aconseguir un important creixement demogràfic, però per fer-ho s'havia de reordenar el territori sota nous conceptes. Amb això volem dir que mentre alguns nuclis anaven creixent, altres de més petits desapareixien.

Durant els segles XI i XIII una sèrie d'estímuls i esdeveniments incentiven una gran concentració de població. Segons Flocel Sabaté Currull, de la universitat de Lleida, aquests estímuls són els següents:

“La tensión feudal, la presión señorial para incrementar la extracción de la renta y la defensa, los nuevos esquemas de producción y control del territorio y de los pobladores, la ordenación espacial a partir de núcleos rectores, el desarrollo de las fórmulas de solidaridad colectivas, el empuje de los sectores económicos secundario y terciario, el afianzamiento de las cúpulas baroniales, las estrategias del emergente poder municipal, las pretensiones de las monarquías y el efecto multiplicador del mismo empuje urbano.”⁶

Malgrat tot, el principal esdeveniment és la immigració de la població rural, cansada de treballar el camp i dels excessos dels senyors, que permet una millor adquisició d'aquesta població agrícola per part de la classe dirigent, i com a conseqüència, desenvolupa el comerç. A més, un major nombre d'habitants permet augmentar la riquesa de la ciutat, amb la qual cosa és més fàcil fer pressió per obtenir majors privilegis.

1.2 El perfil urbà

Una de les principals característiques de la ciutat medieval és el seu sistema de muralles que defensa els seus ciutadans, edificis o mercaderies. Aquestes tenien

---

⁶ **ÁLVAREZ, Vicente Ángel:** *Historia Universal de la Edad Media*. Editorial Ariel S.A., Barcelona, 2002. Pàgina 514

diverses portes que es comunicaven amb els grans carrers de la ciutat. Normalment, aquest gran recinte emmurallat estava situat entorn d'un paisatge agrícola i forestal. Durant l'època medieval, tal com passa exactament a Manresa, es fan renovacions del recinte emmurallat, la qual cosa va suposar un increment de l'espai en les creixents ciutats i, per tant, un major nombre d'habitants.

“De la Colonia romana de 97 hectáreas se pasa a un recinto de 223 en las murallas de 1106, 401 en las de 1180 y 480 en las de 1284. [...] Destacando París que, con 10 hectáreas en época romana, entra en el siglo XIII con 273 y saldrá de la centúria con unas 500, como Gante y Venecia. [...]

Se calcula que hacia 1300, en Europa, unas ochenta ciudades se colocaban encima de los 10.000 habitantes, de las que unas cuarenta sobrepasaban los 20.000. Palermo, Nápoles, Gante y Granada reunirían unos 50.000 vecios, y Venecia, Génova y Florencia unos 100.000, cifra que superarían París y Milán, ciudades que algunas especulaciones acercan a los 200.000 habitantes.”⁷

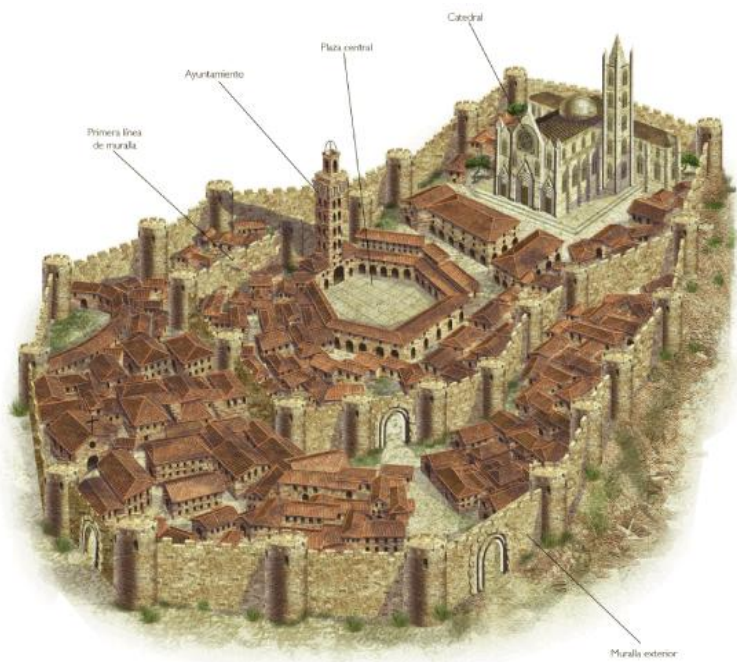

Figura 2: Elements d'una ciutat medieval. A més s'observen tres circuits de muralles.

[<http://ieslamadraza.com/elena/websociales/2eso/ciudadmedieval/medieval2.html>]

⁷ **ÁLVAREZ, Vicente Ángel:** *Historia Universal de la Edad Media*. Editorial Ariel S.A., Barcelona, 2002. Pàgina 517

Els carrers de les ciutats medievals eren estrets, sinuosos, corbats i normalment bruts, d'aquí el nombre de malalties o epidèmies que es contreien durant aquella època, ja que les condicions sanitàries de la ciutat, la convivència amb aigües brutes i animals, i l'excessiva densitat demogràfica, feien que les malalties s'estenguessin amb facilitat. A més, la ciutat estava formada per barris que agrupaven la població a partir de la seva procedència, religió o activitat. Malgrat aquesta brutícia, el mercat, que era l'activitat principal de l'època, estava situat en els carrers, on la gent es relacionava i es divertia.

La zona més important de la ciutat era la plaça major, on estaven situades les grans cases dels nobles o de les noves classes adinerades. A part també trobem altres places amb gran importància, on es trobaven institucions de govern o temples religiosos.

No va ser fins al segle XIII quan la ciutat medieval començà a desenvolupar-se en la seva complexitat, incloent un sistema de clavegueram i incorporant un gran nombre de fonts, com també augmentà la qualitat de la bellesa com a indicatiu d'importància urbana, amb la intenció del poder municipal de donar la visió d'una ciutat bella i honrada.

1.3 La societat

Abans del gran desenvolupament econòmic del segle XI, el 95% de la població estava format per agricultors que vivien i es dedicaven a treballar el camp. Però la societat va canviar després d'aquest gran esdeveniment, gràcies sobretot a l'increment del comerç i al propi desenvolupament urbà. A part dels nobles, militars i clergues, és a dir, la divisió tradicional tripartita i funcional de la societat feudal, en la ciutat medieval van influir més altres classes socials, que les explicaré a continuació.

1.3.1 Agricultors i ramaders

Durant els segles XI i XIII, la societat centra l'alimentació en pa, carn i vi en els països meridionals o cervesa en els septentrionals. Això fa que hi hagi una gran demanda de cereals per a l'elaboració del pa o de la cervesa, i de la vinya, que a la vegada està reforçada religiosament amb el cristianisme. També es fa una demanda considerable de productes d'hort i de cultius destinats a ser utilitzats en l'activitat tèxtil, com és el cas del lli o el cànem. A més, durant aquests segles, aquesta gran demanda

està acompanyada d'un augment de l'espai agrari i d'una millora tecnològica, destacant la substitució de l'arada romana per l'arada amb rodes i el jou tirat per bous, que més endavant seran substituïts per cavalls.

L'agricultura creixia en producció fins a la penúltima dècada del segle XIII. Això comportà que la població cada vegada més nombrosa, acostumada a una gran demanda, no pogués suportar una disminució de producció a causa de dificultats climàtiques. Els agricultors, amb nous contractes feudals, van voler explotar les terres quan aquestes ja estaven esgotades, però l'únic que aconseguien eren crear past per al bestiar.

Pel que fa a la ramaderia, a partir del segle XII, destaca sobre els altres el sector oví, ja que proporciona la carn utilitzada com a font principal d'alimentació, la llet transformada en formatge, la llana com a producte tèxtil i la pell per confeccionar pergamins. Malgrat això, també s'ha de tenir en compte una demanda de la ramaderia porcina i d'animals de corral, destacant gallines i galls.

Pel que fa a Manresa, una bona part dels agricultors i ramaders vivia al raval de les Escodines.

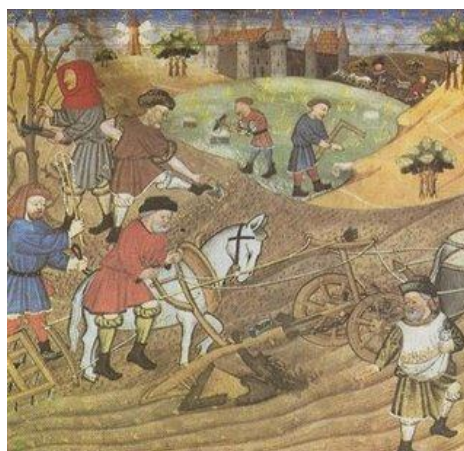

Figura 3: Agricultors fent diferents treballs al camp

[<http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/categoria/historia/4-historia-medieval/6-historia-medieval-de-catalunya/page/3/>]

1.3.2 Els artesans

Com ja he dit anteriorment, el pa era un producte de la base alimentària de les famílies medievals. Això incentivà, en una població creixent, una construcció per part dels artesans de molins hidràulics per transformar el gra en farina, deixant d'utilitzar els antics molins manuals. A partir d'aquest moment, la majoria dels rius es van anar omplint de complexos moliners. Aquesta gran construcció suposà una millora en la fusteria, que es va demostrar en els nous molins hidràulics que elaboraran teles i s'utilitzaran en l'activitat metal·lúrgica. Cal esmentar també que no tots els molins eren hidràulics, sinó que a partir del segle XII es van començar a utilitzar els molins eòlics, sobretot en els zones septentrionals.

Malgrat tot, el motor artesà de l'Europa medieval és la producció tèxtil, que va augmentar la mà d'obra, sobretot femenina, quan es va deixar de treballar en els molins amb l'arribada dels complexos hidràulics. Els processos de producció tèxtil eren llargs i complexos, ja que per elaborar un teixit s'havia de fer unes trenta operacions diferents. Per això, en algunes regions o ciutats es desenvolupaven avenços tècnics en l'elaboració. Un exemple és la ciutat de Pisa, que aconsegueix una nova tècnica que redueix el temps en deu dies en la confecció d'adobats⁸.

CASA I TALLER D'UN ARTESA

golfes - rebost

teler

fus

les dones filaven i teien la roba

simbol de l'ofici

cuina

dormitori

pou

botiga

taller

aprenent

mestre

oficial

L'habitatge de l'artista solia tenir el taller i la botiga a la planta baixa. Aquestes dependències s'obrien al carrer amb un gran finestral.

Com que moltes persones no sabien llegir, es col·locava a la façana de l'habitatge un símbol visible i comprensible dels productes que fabricaven i venien.

[<http://se-acerca-el-invierno.blogspot.com/2011/02/2-eso-gremios-de-artesanos.html>]

⁹ **ÁLVAREZ, Vicente Àngel:** *Historia Universal de la Edad Media*. Editorial Ariel S.A., Barcelona, 2002. Pàgina 504

1.3.2.1 Els oficis

A partir del segle XIII, els artesans van generar corporacions voluntàries d'oficis formant confraries o gremis, que gràcies a la seva progressiva ascendència social van poder participar i pressionar el poder per reivindicar els seus interessos i obtenir privilegis. A més, impregnaven la societat urbana dels seus ideals o interessos. A Catalunya els oficis ben aviat van entrar en els governs municipals: valgui com exemple Barcelona, quan la reorganització municipal duta a terme per Jaume I el 1258 citava 89 artesans classificats per oficis. El nombre d'oficis era immens a les ciutats del segle XIV.

Com he dit abans, l'ofici es podia organitzar en forma de gremi o mitjançant una confraria. La seva diferència és que el gremi es representa i es defensa a si mateix, ordenant les qüestions laborals i econòmiques. La confraria, en canvi, sota una invocació religiosa i un sant com a patró, es basa en l'obra i atenció cívica i pietosa. Malgrat aquesta diferència, hi havia oficis que adoptaven alhora la funció de gremi i confraria. Molts carrers medievals foren batejats amb el nom del gremi que s'hi desenvolupava, amb la finalitat de conèixer el treball que es realitzava.

Encara que ja en el segle XIII van començar a aparèixer, els oficis no van arribar a organitzar-se i consolidar-se fins al segle XIV. D'aquesta manera, els gremis van adoptar un *prohom*¹⁰ que regulava el bon ordre de l'ofici, així com una jerarquia gremial. Aquesta jerarquia estava dividida en mestres, aprenents i obrers. El mestre era el cap i qui tenia permís per obrir o tancar un taller. A més, disposava d'un símbol o marca que representava a ell i el seu taller. Aquesta serà gravada en tota obra d'aquest taller. L'aprenent depenia completament de l'autoritat del mestre, ja que havia de superar un aprenentatge que normalment durava de tres a quatre anys, encara que en alguns oficis el mestre demanava fins a sis anys d'aprenentatge. Per últim, els obrers eren dividits en oficials i peons: els oficials eren joves que havien acabat l'aprenentatge, però encara no tenien prou experiència suficient per ser mestre. Per fer-ho, aquests oficials havien de fer una obra mestra expressant el seu domini i coneixement de l'ofici que havia de ser aprovada pel mestre. La classe més baixa dels obrers la formaven els peons, els quals eren treballadors no qualificats utilitzats quan es requeria un treball de força i esforç.

A Manresa podem documentar la confraria dels sabaters, sota la protecció de sant Antoni Abat. Aquesta confraria es reunia a la basílica de Santa Maria de la Seu.

---

¹⁰ Caporal o sobreposat d'un ofici gremial.

Pel que fa als gremis, el més famós fou el dels cuireters. Els carrers eren anomenats segons el gremi que s'hi desenvolupava. Per això sabem que estaven situats en els carrers Cuireteria Inferior i Superior, que equivalen a l'actual carrer de Santa Llúcia.¹¹

1.3.3 Els mercaders

Figura 5: Representa l'arribada d'una nau de comerç (a la dreta) i la venda dels grans que ha portat i descarregat en una mena de moll per una passarel·la. El venedor arrana la mesura amb un regle. Aquesta taula forma part del retaule de sant Nicolau de Bari de la basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa.

[**SALVAT, Joan:** Història de Catalunya. Salvat Editores, Barcelona, 1978. Pàgina 113]

La figura del mercader va aparèixer amb el gran augment del comerç i, com a conseqüència, del naixement i creixement de les ciutats medievals. Per això, s'ha de saber que el mercader va formar-se dins un entorn urbà.

En una primera etapa el mercader medieval era itinerant: pel que fa a les vies terrestres, el mercader tingué molts problemes amb les males condicions dels camins, amb l'existència de nombrosos bandits i amb els diversos peatges imposats per les autoritats senyorials o municipals. Per tot això, les vies preferides i més utilitzades pels mercaders foren les fluvials. Aquestes vies van resultar ser més econòmiques, però amb problemes

sobretot de seguretat i a causa de l'escassa capacitat de les naus per transportar productes o objectes.

No va ser fins al segle XIV que les estructures comercials van patir una transformació, ja que per exemple les fires comercials, gran atracció per als mercaders itinerants, van experimentar un declivi. Això va obrir una nova etapa amb la figura d'un mercader sedentari.

¹¹ **COMAS, Francesc:** *Manresa. Una historia per conèixer.* Parcir Edicions Selectes i Zenobita Edicions, Manresa, 2005. Pàgina 40

El mercader sedentari tingué noves prioritats, com el crèdit, els contractes i les formes d'associació. El primer va ser complicat a causa dels condicionaments religiosos sobre el préstec, que només podia ser concedit per jueus o clergues. Els contractes i les diverses formes d'associació comercial van adquirir, en canvi, un gran desenvolupament, donant lloc a les primeres companyies de comerç, generalment estructurades a partir d'unitats familiars.

El comerç va seguir augmentant, cosa que va influir considerablement en l'economia. Això va significar que la relació entre els mercaders i el poder fou més gran. Per això, trobem mercaders i bankers que van actuar com a prestadors de reis i de prínceps, així com els qui treballaven d'agents financers del papat.

Tot això, juntament amb les noves tècniques de comerç com la lletra de canvi i la comptabilitat, va fer que els mercaders s'enriquessin de forma considerable. A més, a través de transaccions, d'establir aliances entre els matrimonis, de la compra de terres i de la relació amb el poder, el mercader va aconseguir ascendir socialment, arribant alguns dels seus descendents a ser patriciats urbans, explicats a continuació.

1.3.4 El patriciat

Com ja sabem, les transformacions econòmiques del segle XI van produir un augment de població urbana. Això afectà desfavorablement les classes més altes a causa del trencament de la societat feudal anterior, mentre que en sorgiran d'altres de noves: els anomenats patriciats.

Aquests nous patriciats, o també anomenats nobles urbans, formaven el darrer grup social de l'aristocràcia de l'edat medieval, ja que la classe més alta era l'alta noblesa o barons, les jerarquies eclesiàstiques i la petita noblesa. L'aparició d'aquest patriciat fou a causa del declivi demogràfic de l'alta noblesa, i sobretot de l'escassetat de la petita noblesa urbana, ja que la majoria d'aquesta era agrícola o militar. Això comportà que aparegués aquesta nova classe que havia de dirigir la vida de les ciutats. Malgrat tot, van constituir una petita minoria en les ciutats, per exemple a Barcelona no van arribar al centenar.¹²

Amb la consolidació en el segle XIII d'aquests patriciats, van anar separant-se de la resta de població urbana, diferenciant-se clarament de la noblesa terratinent, ja

---

¹² **SALVAT, Joan:** *Història de Catalunya*. Salvat Editores S.A., Barcelona, 1978. Pàgina 95

que els patriciats, a part de posseir terres, també tenien una gran fortuna econòmica que els unia a altres classes o grups urbans, com els mercaders o els bankers, encara que mai no van participar o treballar en empreses mercantils.

La majoria dels patriciats eren rendistes, sobretot des del començament del segle XIV. Aquests posseïen pertot arreu molins, botigues i obradors¹³ explotats per arrendataris¹⁴. Una part del capital obtingut d'aquestes rendes era invertit en el préstec, en els organismes públics i en la compra de censals.¹⁵

El patriciat urbà va ésser una classe molt culta, més refinada i viatgera que la noblesa territorial. Va proporcionar il·lustres metges i sobretot juristes, molts dels quals van ascendir als consells reials i a molts alts càrrecs de caràcter judicial, administratiu o financer, ja que molts d'ells tenien com a càrrecs ser batlle¹⁶ o veguer¹⁷.

A Manresa, tant patriciats com nobles tenien en seu habitatge en el carrer de Sobrerroca, el més important i prestigiós de la ciutat.

1.4 La silueta manresana

Una vegada explicat com es va originar i desenvolupar la ciutat medieval, podem situar el perfil urbà de Manresa. Aquesta ciutat va aparèixer com a tal en el segle X, i va continuar expandint-se al llarg dels segles XII i XIII. En aquell moment, amb la construcció d'una muralla, la ciutat estava presidida per dos punts estratègics: el

---

¹³ Lloc on treballa algú en les feines d'un art, d'un ofici, d'una indústria o d'un comerç, especialment taulell o oficina on hom fa algun treball manual.

¹⁴ Que rep o que pren en arrendament alguna cosa o efectua una obra o presta un servei a favor d'altre.

¹⁵ El censal és una obligació perpètua, però que incorpora la possibilitat de redempció. Va ser un instrument financer molt estès a la Corona d'Aragó des de la baixa edat mitjana i el seu ús es va perllongar fins a l'edat contemporània; era utilitzat com a mecanisme de finançament del qual es van servir indistintament tant els particulars, com els organismes públics.

¹⁶ Administrador al servei d'un senyor territorial, en nom del qual exercia una jurisdicció reial o baronial i la representació dels drets de caràcter econòmic.

¹⁷ Autoritat delegada de la corona o d'una baronia en una demarcació, amb jurisdicció governativa, judicial i administrativa.

Puigcardener i el Puigmercadal. Fora de les muralles es trobaven els barris de les Escodines i el barri Saragossà.¹⁸

El creixement urbà en el segle XIV, causat per la seva situació geogràfica i per l'increment del regadiu, va comportar que la ciutat fos dividida en quatre sectors anomenats quaters o barris, que eren: Sobrerroca o Sobirà, Sant Miquel, Les Codines o Jussà i les Piques. Aquests barris estaven plens de sinuosos carrers, un dels més famosos és l'anomenat carrer del Balç, on s'agrupaven una quantitat de botigues i tallers d'alguns gremis. A Manresa hi havia diversos gremis, el més important i poderós dels quals fou el de cuireters. Aquests van tenir una gran importància per la donació d'un retaule a una majestuosa església gòtica anomenada Santa Maria de la Seu, dissenyada per un famós arquitecte anomenat Berenguer de Montagut. Tot això i més, estava dintre d'un recinte emmurallat que va ser reconstruït en tres ocasions. A més, cal tenir present la construcció d'una obra d'enginyeria que va ajudar antigament i actualment la ciutat, l'anomenada sèquia, la qual no hauria estat possible sense la intervenció del rei Pere el Cerimoniós, molt unit a la ciutat de Manresa.

Figura 6: Maqueta de la Manresa medieval. Es pot veure en el Museu Comarcal de la ciutat.

[Foto pròpia]

---

¹⁸ **COMAS, Francesc:** *Manresa. Una historia per conèixer.* Parcir Edicions Selectes i Zenobita Edicions, Manresa, 2005. Pàgina 36.

2. LES MURALLES MEDIEVALS

Encara que avui dia no quedin gaires restes de la ciutat emmurallada, Manresa disposava en l'època medieval, sobretot en el segle XIV, d'una forta i solemne muralla que envoltava la ciutat.

Estudis recents realitzats per historiadors i arqueòlegs han demostrat que Manresa tenia tres línies de muralles, cosa que s'oposava a les idees de l'historiador Joaquim Sarret i Arbós¹⁹, que defensà quatre circuits de muralles: un del segle X i principis dels segle XI, que protegia el Puigcardener i el Puigmercadal, però que deixava una part de la població fora; un altre circuit datat del segle XIII, causat per l'ampliació d'aquesta població dels afores; un altre circuit del segle XIV, a conseqüència també d'un creixement de la ciutat; i una última muralla datada de finals del segle XV i principi del segle XVI, a causa novament de l'augment de la població.

Encara que els tres primers circuits corresponen a les dates, hi ha diverses diferències en les causes de la construcció o en el seu recorregut que Sarret i Arbós defensava. A més, s'ha pogut demostrar que la construcció de l'últim circuit de muralles datat del segle XV i principi del segle XVI no ha estat realitzat. Per tant, per explicar les muralles de Manresa ens recolzarem en els recents estudis, ja que la fiabilitat és superior en tots els aspectes.²⁰

Figura 7: Gravat històric de Manresa emmurallada de Bernat Espinalt en 1786

[<http://historiesmanresanes.blogspot.com/search/label/Manresa%20medieval>]

¹⁹ **SARRET, Joaquim:** *Història religiosa de Manresa. Iglesias i Convents*. Caixa d'estalvis de Manresa, Manresa, 1924. Pàgina 207

²⁰ **VALDENEbro, Raquel:** "L'evolució urbana de Manresa i les seves muralles" dins **CASELLS, Enric – BADIA, Joan:** *Manresa medieval: història, art i cultura a l'edat mitjana*. Amics de l'Art Romànic del Bages, Manresa, 2001. Pàgines 169 fins a 189.

2.1 El primer circuit de muralles

Les restes arqueològiques més antigues de muralles trobades a Manresa corresponen al primer circuit de muralles, que daten dels segles IX, X i XI. Aquestes muralles envoltaven el turó de Puigcardener, el punt fort de la ciutat.

Segurament, en l'interior d'aquestes primeres muralles hi havia els edificis religiosos o militars més importants.

Però als afores del terreny emmurallat començaren a sorgir barris sense connexió urbana. Un d'aquests barris més importants és el de Sant Miquel, que va créixer al voltant de l'església que dona nom al barri. Aquests barris sabien que tenien el terreny emmurallat per si en algun moment es trobaven en una situació de perill, i, per tant, es pot dir que també disposaven d'una protecció per part de la petita ciutat.

2.2 El segon circuit de muralles

El segon circuit de muralles, anomenat mur vell o superior, va ser construït entre els segles XII i XIII. Aquestes muralles van sorgir a causa del creixement dels barris dels afores de la ciutat i de la creació d'altres que va ser causat per una importància de la ciutat en el mercat. A partir d'aquí es formà una plaça propera a la vall del Puigmercadal que es consolidà com a plaça del Mercat i més endavant com a plaça Major.

El mercat s'apoderà dels carrers de Manresa i va unificar la trama urbana, i, per això, les autoritats manresanes van trobar necessària la construcció d'un nou circuit de muralles que protegís la població i el mercat. Per tant, el recorregut d'aquestes començà des del Puigmercadal i s'uniria a les antigues muralles del Puigcardener i a l'església de Sant Miquel, incloent en el seu interior tots aquells barris perifèrics a les antigues muralles i als carrers propers a la plaça Major. També cal dir que no tots els carrers van quedar sota

Figura 8: Portal de Sobrerroca, aixecat en el segle XII

[<http://www.panoramio.com/photo/46778599>]

protecció de la muralla, sinó que alguns van quedar fora com l'actual carrer Nou, el carrer del Born o el barri de les Escodines.

Aquesta muralla disposava de portals d'obertura, els quals eren el del Carme, Sobrerroca, Cuireteria, Galceran Andreu, Collcardener i el de Sant Miquel. També comptava amb dues torres fortes, les quals eren la torre de l'Àguila, situada en el punt fort del Puigmercadal, i la torre Comtal, que se sap que estava situada en la zona del Puigcardener.

2.3 El tercer circuit de muralles

El tercer i últim circuit emmurallat va ser construït a causa del perill que constituïen els abundants barris, carrers o cases properes al riu Cardener que quedaren fora de la protecció de les muralles del segle XIII i que havien augmentat i crescut cap a ponent. Com a dada significativa, es pot dir que en 1360 la població que vivia dintre de les muralles era la mateixa que la que residia fora d'elles. Malgrat tot, el perill que podia causar la destrucció i desaparició d'aquesta part de població que residia fora de les muralles de Manresa es reduí a dos.

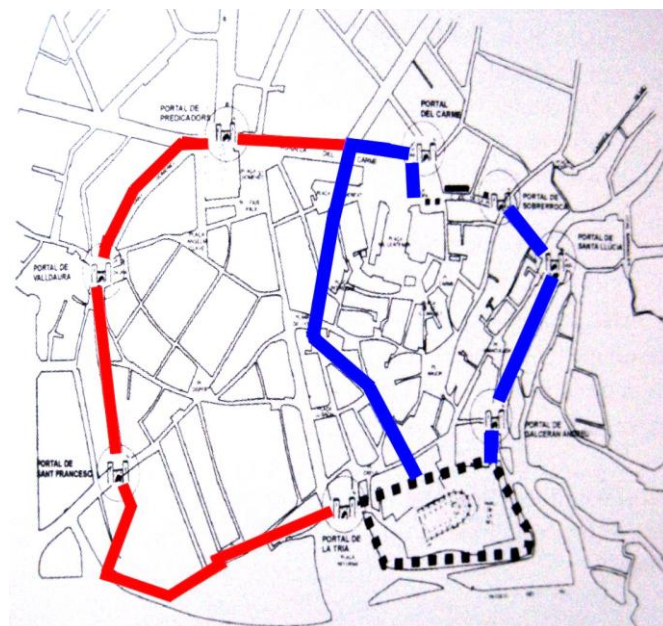

Figura 9: Mapa del perímetre de les muralles de Manresa. En color vermell el tram de mur inferior o "mur nou" construït en el segle XIV i en color blau el tram de mur superior o "mur vell" construït en els segles XII i XIII.

[<http://historiesmanresanes.blogspot.com/search/label/Manresa%20medieval>]

2.3.1 Causes de l'emmurallament del segle XIV

Com he esmentat anteriorment, les causes que van fer que els consellers de Manresa fessin un document impulsant la fortificació de la ciutat, escrit el 6 d'agost de 1362, van ser dues:

Una causa era que el rei Pere el Cerimoniós va manar que totes les ciutats, viles o llocs de Catalunya s'emmurallessin i que reforcessin les seves muralles davant d'una possible invasió del Principat, a causa de les constants amenaces des del nord de l'infant Jaume de Mallorca²¹, fill del rei Jaume III de Mallorca²² i nebot del mateix Pere el Cerimoniós.

L'altra causa, potser la més rellevant i important, va ser formada per la Guerra dels dos Peres²³, un conflicte que va esdevenir entre 1356 i 1375, i que enfrontà Pere el Cerimoniós i Pere I el Cruel de Castella²⁴. El problema sorgeix quan les tropes de Pere I el Cruel estan atacant Calatayud en 1357 i Pere el Cerimoniós, per aturar aquest atac, contracta les Companyies Blanques, un conjunt de mercenaris que van lluitar en la Guerra dels Cents Anys²⁵ que s'havia lliurat a Europa durant el segle XIV, concretament entre 1337 i 1453. La primera part d'aquesta guerra va acabar amb la Pau de Bretigny l'any 1360. Amb aquesta pau, els mercenaris combatents de la guerra dels Cent Anys es van dedicar a robar i saquejar ciutats per guanyar-se la vida.

Un cop explicat això, és fàcil entendre que els consellers de Manresa, informats que venien mercenaris de França, volguessin protegir-se amb la construcció d'una muralla. Aquest mercenaris de França, doncs, eren les Companyies Blanques sota les

---

²¹ Jaume IV de Mallorca (Montpeller 1335 - Sòria 1375), rei nominal de Mallorca, comte nominal de Rosselló i la Cerdanya (1349-1375) i rei consort de Nàpols (1362-1375).

²² Jaume III de Mallorca (Catània, Sicília 1315 - Lluçmajor, 1349), rei de Mallorca, comte de Rosselló i la Cerdanya i senyor de Montpeller (1324-1349).

²³ La Guerra dels dos Peres, compresa entre 1356 i 1375, va enfrontar la Corona d'Aragó i el Regne de Castella; i en certa mesura fou també un conflicte personal entre els respectius monarques Pere el Cerimoniós i Pere el Cruel, i va ser un dels episodis de la primera guerra civil castellana.

²⁴ Pere I de Castella (Burgos, Castella, 30 d'agost de 1334 – Montiel, Castella, 23 de març de 1369), anomenat el Cruel pels seus detractors i el Justicier pels seus partidaris, va ser rei de Castella des del 26 de març de 1350 fins a la seva mort.

²⁵ La Guerra dels Cent Anys és una sèrie de conflictes entre Anglaterra i França. Es considera que aquest període va durar de 1337 a 1453 (o sigui gairebé 116 anys).

ordres de Bertran du Guesclin²⁶ que anaven cap a Calatayud, però que ningú no els podia privar de saquejar les ciutats que trobaven en el seu camí cap al conflicte entre els dos Peres.

Per tant, per les amenaces d'invasió de l'infant Jaume de Mallorca, per la por al saqueig de les Companyies Blanques i també per algun atac de Castella, els consellers de Manresa van nomenar procuradors per revisar les muralles antigament construïdes, sobretot les del segle XIII, i manaven fer barreres i muralles allà on aquests procuradors creguessin necessari. Com a dades, podem dir que entre 1365 i 1370, es produeix la revisió de les muralles velles; entre 1370 i 1383 es disposa la construcció de les muralles noves; i entre 1383 i 1400 les muralles ja estan acabades i es dediquen a treure i afegir portals.

2.3.2 Problemes en la construcció del tercer circuit de muralles

El principal problema que es va trobar Manresa per a la construcció de les muralles va ser la manca de diners per construir-les.

La ciutat havia d'aconseguir els diners d'allà on fos, perquè la necessitat de construir les muralles era primordial. Per això es va pensar en l'emissió de deute públic. Però Manresa va haver de demanar permís al rei Pere el Cerimoniós perquè estava prohibit des de 1363 que les ciutats emetessin més deute públic, a causa del grau d'endeutament i de la situació de gairebé fallida econòmica que es produïa en moltes ciutats. Era tan urgent la intervenció, que el rei va acceptar la proposta de crear tant deute públic com fos necessari, entre altres coses perquè va ser ell que, en un moment determinat, va demanar que totes les ciutats havien de ser emmurallades. Però el rei va imposar dues condicions per permetre l'augment de l'endeutament municipal: la primera fou que el deute que es creés fos la meitat censal i la meitat violari²⁷, i que tots els diners dels preus de les vendes d'aquests censals servissin

---

²⁶ Bertrand du Guesclin (La Motte-Broons, vora Dinan, Bretanya 1320 - Chastèlnou de Randon, Gavaldà, 1380) fou un mercenari i militar bretó. Van ser sobretot en la Guerra dels Cents Anys que adoptà una fama de gran capità.

²⁷ El violari és un tipus de contracte propi del dret civil català, pel qual es rep el dret durant la vida d'una persona i fins que aquesta mor rep periòdicament una pensió en diners. Per rebre aquest dret s'ha d'haver lliurat un capital i l'obligació de pagar la pensió vitalícia és redimible. Es desenvolupà com a tipus de préstec medieval durant la dècada dels anys 30 del segle XIV al Principat de Catalunya.

només per a l'obra dels murs, és a dir, per pagar la pedra, calç i la mà d'obra de les muralles i torres, i no per a res més ni per a cap altra obra; la segona condició va ser que tots els diners que la ciutat va rebre en concepte de preus s'havien de destinar a la construcció de murs i torres dels nou circuit de muralles. A més, el batlle de la ciutat controlava tot el procés del deute i de l'ús que es feia dels diners obtinguts.²⁸

Un altre tema diferent, però relacionat amb el problema econòmic, va ser que els consellers volien recaptar 10.000 sous per a la construcció de la muralla entre tots els ciutadans que disposaven de béns. Com era d'esperar, tots els que tenien béns no van voler col·laborar: diversos eclesiàstics es van negar a pagar les quantitats que s'havien demanat. Per això, els consellers de

Figura 10: Mur d'en Jaffa

[<http://manresaturisme.cat/cat/itineraris/medieval>]

Manresa van demanar ajuda a l'infant Joan²⁹, el qual actuava com a lloctinent general del Principat. Aquest va enviar una carta al paborde³⁰ de la Seu indicant-li que havien de col·laborar en la construcció de les muralles, i així es va fer. Amb això, Manresa va aconseguir una quantitat de diners elevada i un triomf sobre l'estament eclesiàstic, molt poderós en la ciutat.³¹

També va resultar un problema econòmic que el rei Pere el Cerimoniós obligués a les confraries establertes a la ciutat a col·laborar econòmicament en la construcció de les muralles. Com també era d'esperar, i va passar així en el 1369 amb els eclesiàstics, en el 1381 algunes confraries es van negar a pagar. Segons el document número 100 del Llibre Verd de Manresa, datat del 29 de maig de 1381, algunes confraries establertes a la Seu argumentaven que no els corresponia

²⁸ **TORRAS, Marc:** *Els privilegis del "Llibre Verd" de Manresa*. Fundació Noguera, Barcelona, 1996. Document 80 redactat el 19 d'abril de 1369.

²⁹ Joan I, anomenat el Caçador o l'Amador de la gentilesa; (Perpinyà, 1350 - Foixà, 1396), rei d'Aragó, València, Mallorca, Sardenya i Còrsega, i comte de Barcelona, Rosselló i Cerdanya (1387-1396). Fill i successor de Pedro IV i de Leonor de Sicília.

³⁰ Títol eclesiàstic donat al canonge o al monjo que regia de l'administració que tenia cura d'un lot de béns i de la seva gestió en una catedral o monestir.

³¹ **TORRAS, Marc:** *Els privilegis del "Llibre Verd" de Manresa*. Fundació Noguera, Barcelona, 1996. Document 81 redactat en 1369.

col·laborar en la reparació de les muralles velles de l'anomenat mur d'en Jaffa, que es tancava prop de la basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa. Segons aquestes confraries, qui havia de pagar la reparació de les muralles era la mateixa església de la Seu. Malgrat tot, la resposta del rei va ser totalment taxativa, aconseguint que totes les confraries de la ciutat col·laboressin econòmicament en la construcció o reparació de les muralles.³²

Per últim, es pot dir que van succeir també altres problemes, però ja no de tipus econòmic. Un dels més rellevants és la negació d'alguns eclesiàstics de treballar en les muralles, tal com obligava un document reial, que recordava que, segons els usatges de Catalunya, tothom que tingués alguna possessió dins del terme d'un castell estaria obligat a contribuir en els treballs de fortificació necessaris per al manteniment d'aquest castell. Malgrat això, l'abat i els monjos de Sant Benet de Bages s'hi negaren argumentant que els homes del monestir no eren ciutadans de Manresa.

2.3.3 Acabament de la muralla

Com ja hem esmentat anteriorment, el tercer circuit de muralles va ser acabat entre el 1383 i el 1400. El nou espai protegit aplegava els barris que havien crescut a partir de l'església de Sant Miquel. Cal dir que, si la muralla del segle XIII corresponia a la que s'anomena muralla "castell – ciutat", un concepte de protecció en el qual la muralla agafa tot el que és la zona de turons, en la muralla del segle XIV s'incloïen horts i camps sense urbanitzar, tal com també passa exactament en les muralles del segle XIV de Barcelona. La raó d'aquesta expansió pot ser interpretada de dues maneres: una és que les expectatives de creixement de la ciutat van quedar frustrades, i, per tant, les terres quedaren inutilitzades. L'altra explica que els camps eren el recurs per restar de forma segura quan es produïen llargs setges en els ciutats.

Físicament, la muralla disposava de dues torres als portals del Carme o Planeta, el de Sobrerroca, Cuireteria, Galceran Andreu, el de la Tria o de les Piques, el d'Urgell i el portal de Predicadors. El més famós d'aquests fou el de Sobrerroca, ja que era el primer que s'obria i l'últim a tancar-se, a part que era el portal reial. Pel que fa a les torres fortes continuarem trobant la Torre de l'Àguila, i la Torre Comtal. A més, està documentat que la muralla també disposava d'algunes bestorres semicirculars que

---

³² **TORRAS, Marc:** *Els privilegis del "Llibre Verd" de Manresa*. Fundació Noguera, Barcelona, 1996. Document 100 redactat en 29 de maig de 1381.

s'utilitzaven per trencar la linealitat de la muralla. Una d'aquestes seria la bestorra de Sant Marc, situada en la baixada dels Drets.

2.4 Desenvolupament de les muralles

En el segle XV les muralles es trobaven en estat lamentable i aviat es van començar a obrir portes i finestres per tal d'aprofitar el tram de muralla com a façana de cases. L'estat de la muralla durant els segles XVI, XVII i XVIII va empitjorar fins a arribar el segle XIX, en què les muralles són declarades totalment inútils.³³

Avui dia queden poques restes arqueològiques de les muralles que en el segle XIV protegien tota una ciutat sencera. Podem destacar els fragments conservats en la plaça Europa, l'anomenada muralla del Carme o la que trobem sota el Puigcardener. Pel que fa a portals, potser el més reconegut i vistós a primer cop d'ull és el de Sobrerroca, el qual fou reformat per última vegada el 2007. Aquesta reforma va incloure una escala en el seu interior que permet pujar fins al capdamunt³⁴.

---

³³ **CASELLS, Enric – BADIA, Joan:** *Manresa medieval: història, art i cultura a l'edat mitjana*. Amics de l'Art Romànic del Bages, Manresa, 2001. Pàgina 465.

³⁴ 324. *Els treballs de rehabilitació de la Torre de Sobrerroca de Manresa incorporen una escala al seu interior* <http://www.324.cat/> [consulta: 15.10.2011]

3. LA LLUM I LA SÈQUIA

La Sèquia i el miracle de la Llum, potser són els esdeveniments més importants de Manresa, i la majoria dels manresans els coneixem. Encara avui, el 21 de febrer se celebra la Festa de la Llum, com a homenatge al misteriós miracle de la Llum.

Figura 11: La sèquia de Manresa

Figura 12: La sèquia de Manresa

[<http://www.parcdelasequia.cat/nivells/plantilla1/titular/el-parc-de-la-siquia>]

[<http://www.parcdelasequia.cat/nivells/plantilla1/titular/el-parc-de-la-siquia>]

3.1 La preocupant sequera

A partir de 1333, any conegut com *Lo mal any primer*, en la ciutat de Manresa es va començar a produir un període d'escassa pluja, que va desencadenar uns anys de sequera contínua. Per això el 1336, quan la ciutat medieval patia fam, empobriment, mortalitat i emigració, la situació es va fer insostenible.

No va ser fins al 1339, quan els consellers de Manresa van actuar, proposant que s'havia de construir una sèquia que portés aigua del riu Llobregat a la ciutat amb l'objectiu de poder regar camps i horts, i així poder assegurar les collites, independentment que ploqués o no. Malgrat tot, el cost de la necessària sèquia era extremadament alt per a la ciutat, i, per això, els consellers van demanar ajuda al rei Pere el Cerimoniós, el qual va escriure el document 29³⁵, en què donà el permís de construcció el 23 d'agost de 1339, a més de llibertat de construcció del canal, sortint des d'on es volgués i arribant on decidissin els encarregats de l'obra, els quals eren lliures de decidir el traçat del canal; manava que qui volgués agafar aigua de la sèquia

---

³⁵ **TORRAS, Marc:** *Els privilegis del "Llibre Verd" de Manresa*. Fundació Noguera, Barcelona, 1996. Document 29 redactat el 23 d'agost de 1339.

per regar o per a qualsevol altre ús que no fos el de rentar o beure, abans hauria de demanar permís als representants de la ciutat o al sequier³⁶; també concedia diverses exempcions fiscals a la ciutat, així com la cessió de tots els drets que es poguessin derivar de la sèquia un cop aquesta estigués feta o la reducció d'impostos que la ciutat hauria de pagar en els següents deu anys a només 5.000 sous anuals en concepte de quèstia³⁷. Evidentment, aquests drets només serien vàlids mentre es construís el canal; per finalitzar, el rei Pere el Cerimoniós prohibia taxativament que mai es podria construir molins que utilitzessin aigua de la sèquia.

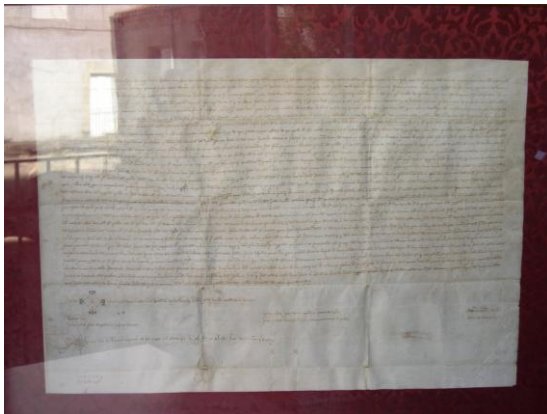

Figura 13: Document 29 del Llibre Verd de Manresa signat pel rei Pere el Cerimoniós.

[Foto pròpia]

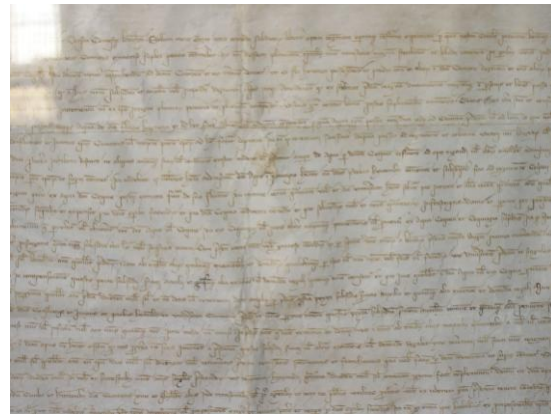

Figura 14: Document 29 del Llibre Verd de Manresa signat pel rei Pere el Cerimoniós.

(Detall de l'anterior)

[Foto pròpia]

3.2 La construcció de la sèquia

Quan tot estava a punt, la sèquia es va començar a construir el 1339 sota la direcció, sobretot del traçat, de l'arquitecte barceloní Guillem Catà³⁸ i, en menys mesura, dels germans Simó i Pere de Rodener.

³⁶ Encarregat de la gestió de l'aigua del canal.

³⁷ Tribut en diners o en fruits que el senyor feudal cobrava dels seus súbdits, sia per imposició senyorial, sia per repartiment efectuat per autoritats o funcionaris subalterns, anomenat també *questia*, *quístia*, *quistia* o *questa*.

³⁸ Guillem Catà fou un arquitecte, natural de Barcelona, conegut per ser el mestre major de la Sèquia de Manresa (1339-1383). El bisbe de Vic, Galceran Sacosta, l'esmenta personalment a l'escrit d'excomunió als consellers manresans per la controvèrsia sobre la sèquia i l'extensa direcció que es volia donar al canal de l'aigua en terrenys de propietat del bisbat.

Malgrat tot, els problemes en la construcció van aparèixer aviat, sobretot de queixes esmentades pel bisbe de Vic, Galceran Sacosta³⁹. En un primer moment, aquest bisbe juntament amb els habitants de Santpedor es negaren a donar els impostos a Manresa per a la construcció del canal, ja que aquest també havia de passar per Santpedor i Sallent. Però no va ser fins a final de 1340 quan va succeir el conflicte més greu, quan Galceran Sacosta, com a senyor jurisdiccional del terme i parròquia de Sallent, va oposar-se al fet que la sèquia passés per Sallent, argumentant que dites terres eren propietat de l'Església. Malgrat tot, ara sabem que aquest no era el motiu pel qual el bisbe de Vic es negava a la construcció, sinó que la sèquia prendria l'aigua del riu Llobregat a l'altura de Balsareny, i, per tant, hi hauria un cabal força important d'aigua que deixaria de passar pel riu. Per tant, el bisbe temia que aquest important cabal que es perdia pogués suposar una minva molt important de l'aigua que passaria pel Llobregat a l'altura de Sallent, cosa que perjudicaria directament els molins, molts dels quals eren propietat del mateix bisbe.⁴⁰

Aquestes negacions van comportar conflictes i discussions, que van acabar a l'abril o maig de 1341 en decrets d'entredit i excomunió⁴¹, que afectaven la ciutat de Manresa i els seus habitants. Malgrat tots aquests decrets d'entredit i excomunió, la construcció del canal continuava i progressava, ja que sabem que en 1344 i durant aquest període d'excomunió es construïa el Pont del Vilar.

El conflicte amb el bisbe va durar fins al 1345, quan va ser solucionat pel bisbe Miquel de Ricomar⁴², successor de Galceran Sacosta, el qual aportava una actitud més dialogant. Però segons la tradició, el conflicte va acabar amb un miracle, que els manresans anomenem la Misteriosa Llum.

---

³⁹ Galceran Sacosta va ser bisbe de Vic entre 1328 i 1345.

⁴⁰ **COMAS, Francesc:** *Manresa. Una història per conèixer*. Parcir Edicions Selectes i Zenobita Edicions, Manresa, 2005. Pàgina 50

⁴¹ L'excomunió és l'expulsió, permanent o temporal, d'una persona d'una confessió religiosa. Durant el període de l'excomunió, l'afectat no forma part de la comunitat. En els casos més severs, perd la facultat de concórrer al culte normalment, i de prendre part en les cerimònies religioses. Les diverses esglésies cristianes compten amb normes per a l'excomunió o el tracte amb els excomunicats.

⁴² Miquel de Ricomar va ser bisbe de Vic entre 1345 i 1346.

3.3 La llegenda més famosa de Manresa

La llegenda més coneguda de l'imaginari manresà és la llegenda del miracle de la Llum.

Figura 15: Llum provinent de Montserrat que entrà a l'església del Carme de Manresa.

[<http://tomba-que-gira.blogspot.com/2011/02/festes-de-la-llum-elogi-de-la.html>]

Aquesta diu que el dia 21 de febrer de 1345, una llum resplendent provinent de la muntanya de Montserrat va arribar a l'Església del Carme, entrant per la finestra de la façana principal i il·luminant tot l'edifici per dintre, a més de provocar que les campanes comencessin a tocar soles. L'explicació que es va donar a aquest fenomen va ser que Déu estava a favor de la ciutat de Manresa, i, per tant, aprovava la construcció de la sèquia, a la vegada que donava el missatge al bisbe que aixequés l'entredit i permetés el pas de la sèquia per Sallent. Miquel de Ricomar va penedir-se'n i va acceptar les condicions esmentades anteriorment.

Malgrat tot, és conegut que aquesta llegenda va ser creada a final de l'edat mitjana i potenciada en els segles XVI i XVII pels frares del convent del Carme de Manresa, la qual cosa tenia el propòsit següent: durant l'època que va ser potenciat el suposat miracle de la Llum era un període de continus conflictes entre la Contrareforma⁴³ de l'Església catòlica i la Reforma Protestant⁴⁴. Aquests conflictes obligaven catòlics i protestants a mitificar les seves tradicions litúrgiques i teològiques

---

⁴³ La Reforma catòlica o Contrareforma va ser la resposta a la reforma protestant de Martín Luter, que havia afeblit l'Església. Denota el període de ressorgiment catòlic des del pontificat del Papa Pius IV en 1560 fins a la fi de la Guerra dels Trenta Anys, en 1648. Els seus objectius van ser renovar l'Església i evitar l'avanç de les doctrines protestants.

⁴⁴ Durant el segle XVI, diversos religiosos, pensadors i polítics van intentar provocar un canvi profund i generalitzat en els usos i costums de l'Església catòlica en l'Europa Occidental, especialment pel que fa a les pretensions papals de domini sobre tota la cristiandat. Aquest moviment religiós s'anomenarà posteriorment Reforma protestant, per ser un intent de reformar l'Església cristiana buscant la revitalització del cristianisme primitiu. Va ser recolzat políticament per un important grup de prínceps i monarques que "van protestar" contra una decisió del seu emperador.

per fomentar la pròpia versemblança ideològica. Per tant, és fàcil pensar que els frares de l'església del Carme, necessitats de miracles que potenciessin la devoció popular, van promocionar i difondre la llegenda de la Misteriosa Llum.

3.4 Final de les obres

Finalment, i deixant de banda la llegenda, el conflicte acabà el 19 de novembre de 1345 a Vic, on es va fer la redacció, aprovació i signatura dels capítols i condicions de la concòrdia entre el bisbe, que tenia com a representant l'abat Berenguer de Sant Pere de Besalú, i Manresa, representada pel manresà Ramon Saera⁴⁵. En els capítols el bisbe reconeixia el dret de la ciutat a construir la sèquia, mentre que Manresa ho compensava amb concessions de diners, amb la construcció d'un molí dins la sèquia i amb el reconeixement de la jurisdicció del bisbe sobre aquesta, al seu pas per Sallent. A més, també s'acordà que, si es deixés de construir la sèquia, el terreny per on passaria el canal tornaria a ser propietat directa del bisbe i del bisbat, i que els homes o terratinents del bisbe podrien tornar a lliurar i manar aquestes terres al mateix temps que, evidentment la ciutat de Manresa ja podria deixar de pagar el cens. També s'acordarà el dret de plantar arbres als costats del canal amb l'objectiu que les arrels d'aquests servissin per aguantar la terra de les vores del canal i, així, evitar esllavissades. S'acordà també que tota l'aigua que es filtrés de la sèquia i anés a parar a les torrenteres o rieres de Sallent quedaria en propietat dels habitants de Sallent. Finalment, també s'anotà uns càrrecs, juntament amb les seves penalitzacions, per al sequier; i diverses multes o prohibicions envers la sèquia.

Per evitar aldarulls posteriors amb els pagesos, que els havien deixat de banda en les condicions de la concòrdia, va ser redactat un document⁴⁶ pel papa d'Avinyó Climent VI, en què es ratificava i es manava que es complissin tots els capítols que s'havien acordat entre Ramon Saera i l'abat de Sant Pere de Besalú. Això va representar l'acabament del conflicte entre el bisbe de Vic i Manresa que ja s'havia pactat un any abans en els capítols de la concòrdia.

Malgrat tot, les obres no van acabar fins als anys 1382 i 1383, quan l'aigua del Llobregat arribà a les muralles de la ciutat, on entrava pel portal del Carme o Planeta, i

---

⁴⁵ **TORRAS, Marc:** *Els privilegis del "Llibre Verd" de Manresa*. Fundació Noguera, Barcelona, 1996. Document 37 redactat el 19 de novembre de 1345.

⁴⁶ **TORRAS, Marc:** *Els privilegis del "Llibre Verd" de Manresa*. Fundació Noguera, Barcelona, 1996. Document 38 redactat el 12 de novembre de 1346.

es repartia a través de petits recs per tots els barris de Manresa. Amb tot, les obres van ser contínuament paralitzades per problemes de tot tipus, com l'epidèmia de pesta negra en 1348 que aturà l'obra durant deu anys.

3.5 A l'actualitat

La construcció de la sèquia va acabar amb els problemes de sequera que patia la ciutat medieval, però avui dia continua abastint d'aigua Manresa. Per això, és fàcil pensar que la sèquia és una meravella d'enginyeria medieval que ajudà a desenvolupar i a créixer la ciutat en èpoques posteriors a la seva construcció.

Figura 16: Recorregut del canal de la sèquia

[<http://www.lacenet.org/sequia/itinerari.html>]

Actualment, la sèquia té un recorregut de 26 km i comença, agafant aigua del riu Llobregat, a la resclosa de Balsareny i travessa els municipis de Balsareny, Sallent, Santpedor, Sant Fruitós de Bages, i arriba al Parc de l'Agulla de Manresa. A més, cada mes de febrer, els manresans podem fer el seu recorregut ja sigui caminant o en bicicleta i podem gaudir de la naturalesa que envolta el canal. Ens adonem de la seva gran longitud gràcies a una caminada popular anomenada Transèquia. Però antigament, i com ja he dit abans, el canal arribava a l'interior de la ciutat.

Pel que fa a la llegenda de la Llum, juntament amb els conflictes entre els consellers manresans i el bisbe o la visita del rei Pere el Cerimoniós en 1344, es representen actualment en la Fira de l'Aixada de Manresa.

3.5.1 La Fira de l'Aixada: un viatge al segle XIV

Des de 1997, cada any se celebra a Manresa una festa que té com a imatges o símbols la llum i l'aigua, ja que se celebra durant dos dies cap als volts del 21 de febrer per recordar i rememorar el misteri de la Llum, juntament amb el protagonisme de Pere el Cerimoniós. Mostra de forma teatral la progressiva construcció de la sèquia.

Durant aquests dos dies de febrer, els carrers antics manresans es decoren de forma artística i adequada en el context de l'època, juntament amb actors disfressats que vaguen pels carrers imitant joglars, malats, cavallers, pagesos o petits burgesos. També trobem un conjunt de parades on es venen aliments o objectes artesanals, així com jocs o espases de fusta. Alhora, es fan nombroses representacions teatrals a la fira, com ara l'arribada de Pere el Cerimoniós a Manresa i la visió de la Misteriosa Llum, així com altres.

La Fira de l'Aixada és molt popular entre els manresans, i aconseguir, o si més no ho intenta, transportar els ciutadans a la poderosa Manresa medieval del segle XIV.

Figura 17: Entrada a Manresa de Pere el Cerimoniós segons la Fira de l'Aixada

[<http://www.aixada.cat/galeria.html>]

4. COL·LEGIATA BASÍLICA DE SANTA MARIA DE LA SEU DE MANRESA

4.1 Antecedents

Fins a arribar als segles XIII i XIV, Manresa era una petita ciutat fortificada. Malgrat tot, en l'època de l'art romànic, que situem entre els segles XI, XII i XIII, Manresa va patir la seva primera expansió urbana, sobretot quan el comtat de Manresa va ser heretat per Ramon Berenguer I⁴⁷ l'any 1057, moment en què era necessària una reconstrucció de la ciutat.

Com hem dit abans, no va ser fins a final del segle XI quan es va produir el nou repoblament de la ciutat, que fou més elitista que el primer. Amb aquesta nova reconstrucció, es consolidà el Puig Cardener com a nucli urbà principal de la ciutat: va ser en aquest lloc on sorgí una església romànica, la precursora immediata de l'actual basílica de Santa Maria de la Seu.

Figura 18: Col·legiata basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa vista de dia

[<http://modernistespuntcom.blogspot.com/2010/05/la-seo-de-manresa.html>]

Figura 19: Col·legiata basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa vista de nit

[<http://modernistespuntcom.blogspot.com/2010/05/la-seo-de-manresa.html>]

⁴⁷ Ramon Berenguer I, (1023-1076) anomenat el Vell, fill de Berenguer Ramón I i Sança de Castella, va ser comte del casal de Barcelona i Girona (1035 - 1076), d'Osona (1054-1076) i de Carcassona i Rasès (1067-1076).

4.1.1 La Seu romànica

Figura 20: Reconstrucció ideal de l'església romànica de Santa Maria.

[<http://www.seudemanagera.cat/img/historia/01-romanica.html>]

Ja en el 890 tenim la primera referència d'un edifici de culte situat, com ja he dit, en el Puig Cardener. Més endavant, però, aquest edifici va ser devastat, així com gairebé tota la ciutat, per les tropes musulmanes d'al-Mansur⁴⁸ mentre efectuaven una ràtzia⁴⁹ en el 988 per Barcelona, Urgell i evidentment Manresa. Malgrat això, no va ser fins a l'any 1000 quan Berenguer Ramon I⁵⁰, juntament amb la seva mare Ermessenda de Carcassona⁵¹ i l'abat Oliba⁵², van reconstruir aquest edifici de culte dotant-lo de les característiques pròpies d'una església romànica.

Actualment podem encara visitar alguns vestigis d'aquesta petita església romànica antiga, que corresponen sobretot al claustre, encara que també es conserva una finestra i la porta amb el seu timpà⁵³.

4.2 L'arribada al segle XIV

Manresa va tenir la seva màxima esplendor en el segle XIV. Durant aquest segle va patir una gran transformació externa de la fesomia urbana com a

⁴⁸ Al-Mansur (c. 938 - Medinaceli ?, 11 d'agost de 1002) fou un militar i polític andalusí, cabdill del califat de Còrdova i hàjib d'Hixem II.

⁴⁹ Una ràtzia és un atac ràpid i fet per sorpresa contra una base enemiga, sovint amb l'objectiu d'acaparar un botí. Per extensió també s'aplica a actes amb una certa similitud, com ara les agafades de la policia.

⁵⁰ Berenguer Ramon I, anomenat també el Corbat, va ser comte de Barcelona (1005-1035). Era fill de Ramon Borrell i d'Ermessenda de Carcassona.

⁵¹ Ermessenda de Carcassona (972-1057) va ser comtessa consort de Barcelona, Girona i Osona.

⁵² Abat Oliba (Besalú, 971 - Sant Miquel de Cuixà, el Conflent, 30 d'octubre de 1046), comte de Berga i Ripoll (998-1002), bisbe de Vic (1018-1046) i abat de Santa Maria de Ripoll i Sant Miquel de Cuixà (1008-1046). A més, va fundar el monestir de Montserrat i va restaurar les ciutats de Manresa i Cardona.

⁵³ A l'edat mitjana, espai semicircular que constitueix la part superior d'una portalada romànica o gòtica, amb decoració escultòrica.

conseqüència d'altres evolucions internes. És a dir, Manresa es convertí en el paradigma de gran ciutat medieval amb fortes muralles, mercats, edificis de culte i amb magnífics monuments o temples. N'és un exemple la basílica de Santa Maria de la Seu, en la qual ens centrarem tot seguit, d'estil gòtic: art urbà per excel·lència que demostra poder, prosperitat i devoció. Però no ens hem d'oblidar de l'església del Carme o el temple de Sant Pere Màrtir, grans símbols també de Manresa que canviaren la silueta de l'antiga ciutat.

4.3 Un famós arquitecte que s'avenia amb Manresa

L'arquitecte, que a la vegada fou cap de projecte i primer director de les obres de la Seu de Manresa, fou el barceloní Berenguer de Montagut.

De Berenguer de Montagut, com passa amb molts personatges medievals, no sabem gairebé res: ens resulta desconeguda la seva biografia. Malgrat això, mitjançant l'anàlisi de les seves obres i alguna referència podem saber que era un important arquitecte barceloní especialment actiu en la segona meitat del segle XIV.

Berenguer de Montagut és autor de les tres esglésies gòtiques del segle XIV més importants dins els territoris de parla catalana: la basílica de Santa Maria del Mar de Barcelona, la Seu de Palma de Mallorca i l'església de Santa Maria de la Seu de Manresa. En totes elles es poden reconèixer trets arquitectònics comuns, que ens permeten alhora identificar la inspiració d'un mateix arquitecte: pilars octogonals sense motlures⁵⁴, separats per una gran amplitud que supera moltes obres del gòtic europeu; draps de mur plans i pocs elements decoratius, entre

Figura 21: Santa Maria del Mar de Palma de Mallorca

[http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Catedral_palma_mallorca_spain_2007_08_15.jpg]

Figura 22: Santa Maria del Mar de Barcelona

[http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:SantaMariaDelMar_9257.jpg]

---

⁵⁴ Element decoratiu, tirat, estret, que forma sortint i és de perfil uniforme.

altres característiques més. També, Berenguer jugava amb l'escenografia en aquestes tres esglésies, ja que es poden anar observant de lluny mentre ens anem acostant a la ciutat a causa d'estar situades en un eix aproximadament perpendicular a la vista del viatger.

Malgrat tot, el que principalment caracteritza l'arquitectura gòtica de Berenguer de Montagut és que les seves construccions són extremadament àmplies respecte a la resta d'edificis del gòtic català. També cal destacar el seu menyspreu a la compartició espacial, amb la intenció que les tres naus que formen les seves esglésies representin un espai unitari.

Figura 23: Interior de l'església de Santa del Mar Maria de Barcelona

[<http://barcelonatour.es/santa-maria-del-mar.html>]

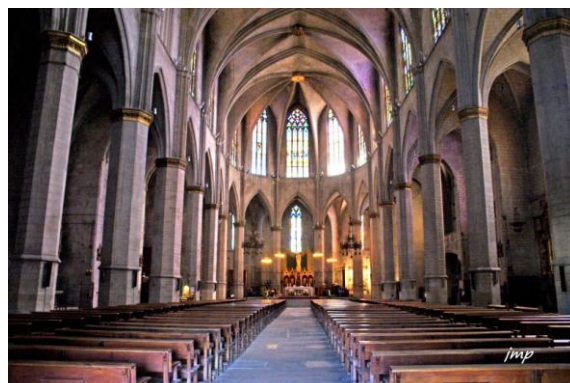

Figura 24: Interior de la basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa. Es pot observar la gran semblança entre els dos temples

[<http://modernistespuntcom.blogspot.com/2010/05/la-seo-de-manresa.html>]

La historiografia ens ha deixat diverses crítiques positives sobre aquest personatge. Valgui com exemple que Cirici Pellicer i Jordi Gumí van escriure:

“Berenguer de Montagut apareix a la història de l'arquitectura catalana com un dissenyador que purificà la forma fins a extrems impensables, amb la qual cosa se separava radicalment del decorativisme del gòtic continental europeu, i que s'atreví a cobrir els espais més alts i amb la separació de suports més considerable que hom hagués pogut conèixer fins aleshores”⁵⁵

---

⁵⁵ **GASOL, Josep M.:** *La Seu de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Barcelona, 1978. Pàgina 69.

Pel que fa a Berenguer de Montagut a Manresa, a part de la famosa Seu, també va ser l'arquitecte de l'altre temple amb molta història manresana, l'església del Carme, que començà les obres en 1322 formant part del convent dels frares carmelites. També va ser l'arquitecte del Pont Nou en 1318.

4.3.1 El primer arquitecte de l'església de Santa Maria de la Seu de Manresa

Berenguer de Montagut va ser el primer arquitecte de la Seu de Manresa. Com que no va ser acabada fins a principis del segle XX, tal com la coneixem els manresans avui dia, podem dir que van intervenir-hi diversos arquitectes. Malgrat això, Montagut és qui fixà les bases de la construcció.

Va ser, doncs, el dia 30 de juny de 1322 que el paborde Guillem de Poal i els delegats dels consellers de Manresa van signar un contracte amb Berenguer de Montagut, donant-li el càrrec de mestre major i director de la construcció de l'església gòtica. A més, se li atorgava la llibertat d'escollir un ajudant i llogar tots els operaris que ell ordenés. Pel que fa al tema econòmic, els contractants manresans van comprometre's a pagar-li totes les despeses ocasionades pel viatge de Barcelona a Manresa o viceversa⁵⁶, ja que com he dit abans Berenguer de Montagut era barceloní. A més, era recompensat amb quatre sous per dies de treball, i seixanta sous anuals. Cal pensar que un manobre d'aquella època era recompensat amb dos sous per dia treballat, mentre que un bon oficial aconseguia quatre sous per jornal. Amb aquests càlculs realitzats per Soler i March⁵⁷, es pot comparar el jornal de Berenguer de Montagut. S'ha de dir que aquest va ser més ben recompensat per la construcció de la Seu i l'església del Carme que per l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, començada a construir en el 1329, en què guanyava dos sous i mig per jornada i una subvenció per vestits de cent sous anuals mentre dirigia la construcció del temple

---

⁵⁶ **GASOL, Josep M.:** *La Seu de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Barcelona, 1978. Pàgina 66

⁵⁷ Alexandre Soler i March (Barcelona, 1874 - ídem, 1949) va ser un arquitecte català, deixeble de Lluís Domènech i Montaner, en l'estudi del qual va treballar un temps. Titulat a Barcelona en 1899, va dirigir l'Escola d'Arquitectura de Barcelona de 1931 a 1936. Soler i March va treballar força a Manresa, ja que va participar en l'ampliació del Convent de Santa Clara, en la construcció de la façana principal de la basílica de la Seu i fins i tot en la construcció de l'institut Lluís de Peguera.

barceloní.⁵⁸ Cal preguntar-nos com pot ser que Manresa es permetés contractar un arquitecte de gran nivell i, a més, recompensar-ho amb un gran sou. Segons el mossèn Josep Maria Masnou⁵⁹, arxiver de la Seu, Manresa durant el segle XIV creix i hi ha un progrés de l'economia, i que, per tant, el paborde i els delegats dels consellers van voler assegurar-se de contractar un arquitecte amb prestigi per fer un temple de gran rigor com era la Seu, ja que econòmicament s'ho podien permetre, a part de la gran ajuda dels ciutadans de Manresa que van contribuir amb petites almoines.

A part, Berenguer i el seu ajudant disposarien d'una estada a la casa que ells triessin a Manresa, amb l'objectiu de seguir i manar de més a prop la construcció de la basílica de Santa Maria de la Seu.

4.4 Una llarga construcció

La construcció de la basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa és llarga i amb períodes d'estancament, ja que va començar a fer-se en el segle XIV i no va ser fins al segle XX que va quedar enllestida tal com és en l'actualitat. Malgrat això, ens centrarem en la construcció d'aquesta en el segle inicial, el XIV.

4.4.1 La insuficiència de la Seu romànica

Tal com defensa l'arxiver de la Seu, mossèn Josep Maria Masnou, Manresa començà a desenvolupar-se i a créixer desorbitadament en el segle XIV. Tant és així que, ja en 1296, el paborde Guillem juntament amb els canonges i els consellers de la ciutat van preveure aquest augment d'habitants i estaven preocupats perquè el temple de la Seu romànica era insuficient per encabir una gran multitud de fidels. A part, aprofitant aquest gran augment demogràfic, la ciutat havia de fer una reforma i inversió de les arts per presumir i simbolitzar prosperitat urbana i poder, així com mostrar l'artesanía i l'agricultura per donar una visió de ciutat de prestigi als ciutadans, agafant com a model la ciutat de Barcelona, que era un clar referent en tots els aspectes. Per tot això, en aquesta reunió de 1296 es va acordar de construir una nova Seu, més gran i adaptant-se al corrent del moment: el gòtic. Tot i que la documentació disponible no ens permet concretar que la decisió fos presa en 1296, seria pròxim a aquest any.

---

⁵⁸ **GASOL, Josep M.:** *La Seu de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Barcelona, 1978.

⁵⁹ Entrevista personal realitzada el dia 12/07/2011.

4.4.2 La Seu, únicament manresana

A aquest apartat li donem aquest títol perquè ha de quedar clar que en el finançament de la construcció de la Seu van participar tots els habitants de Manresa, i, per tant, es pot dir que és únicament manresana.

Figura 25: Jaume II

[http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Chaime_II_d%27Arag%C3%B3n.jpg]

Des que es va prendre la decisió de la construcció de la nova Seu gòtica, es va fer una reparació i reforma de la Seu romànica, amb la intenció de demanar almoines i ajudes de tots els fidels que passaven per l'església, i així recaptar i agrupar els diners necessaris per al finançament de la construcció de la nova Seu. Va ser en aquest moment quan el Consell de la ciutat demanà ajuda i protecció per a tal recapte al rei Jaume II⁶⁰, al bisbe Ramon III i al bisbe Ponç de Mallorca. Va ser aquest últim bisbe qui es va mostrar més actiu en aquesta ajuda, recomanant als seus diocesans que col·laboressin generosament en la construcció del temple gòtic, i suggerint que a cada parròquia es nomenessin dos feligresos que s'ocupessin de recollir la màxima quantitat d'almoines per a

participar i ajudar directament en l'obra.

No va ser, però, fins al dia 4 d'abril de 1301 quan s'afirmà públicament, en l'església de Sant Miquel, que es faria una obra de màxim rigor, pronunciant les següents paraules: *"ordenaren los prohombres e tota la universitat de la ciutat de Manresa, que fos feita obra en lesgleya de Santa Maria"*⁶¹

A partir d'aquest anunci públic, el Consell nomenà vuit administradors escollits entre els veïns dels quatre barris de Manresa, que eren el barri de Sant Andreu, el de Sant Miquel, el de Sant Martí i finalment el barri de Sant Bartomeu. Aquests administradors havien de constituir unes comissions de barri, amb deu individus

⁶⁰ Jaume II d'Aragó, el Just (València, 10 d'abril de 1267 – Barcelona, 2 de novembre de 1327) va ser rei d'Aragó, de València i comte de Barcelona entre 1291 i la seva mort, i rei de Sicília entre 1285 i 1302.

⁶¹ **GASOL, Josep M.:** *La Seu de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Barcelona, 1978.

cadascuna. Aquestes comissions tenien com a objectiu la tramitació de les cases o patis afectats per l'obra de la Seu, ja que la nova Seu es construiria a partir del murs de la romànica, i, per tant, aquesta havia de ser respectada.

Pel que fa a la recaptació de diners, sabem que el dia més important fou el 10 de juny de 1322, en la festivitat del Corpus Christi. En aquesta celebració es va fer un recapte públic i massiu dels ciutadans de Manresa. Es va fer un llistat d'unes 417 persones que englobaven tots els estaments de la ciutat, com ara nobles, artesans, clergues o pagesos, entre d'altres. Aquests van fer una donació variable depenent de l'estament social on es trobaven i els seus noms són escrits en un document que els recorda, que és encapçalat per aquest paràgraf traduït del llatí:

“Sigui conegut de tothom, que el dijous, quatre dels idus de juny de l'any del Senyor mil tres-cents vint-i-dos i celebrant-se la festa del Cos de nostre Senyor Jesucrist, les persones infrascrites van prometre donar, a llaor de nostre Senyor Jesucrist i per remei de llurs ànimes, a l'obra de l'església de Santa Maria de Manresa, les quantitats de diner que es consignen més avall, i prometeren lliurar-les en la forma que es diu.”⁶²

Malgrat que aquesta festivitat és l'esdeveniment més multitudinari i famós que es coneix, el recapte va anar més enllà, ja que la donació era constant. Segons el mossèn Josep Maria Masnou, gràcies al creixement econòmic molts més habitants podien ajudar en la construcció de l'església, a part de l'activitat personal sobretot de gremis, que formaven confraries en què recaptaven independentment diners per després donar-los per a la construcció de la basílica. Les confraries més importants i benefactores foren la de sant Antoni Abat, dels mestres sabaters; la de l'Esperit Sant, de blanquers⁶³ i assaonadors⁶⁴; i la de Tot Sants, que agrupava diversos oficis.

També cal destacar l'acció dels aplegadors⁶⁵, nomenats pel paborde, els quals tenien la facultat per demanar i rebre almoines per al finançament de la construcció.

---

⁶² **GASOL, Josep M.:** *La Seu de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Barcelona, 1978. Pàgina 64

⁶³ Un blanquer era un menestral que tenia l'ofici de fer les operacions preliminars de cara a l'adob de les pells: remullar-les, encalçar-les, pelar-les, descarnar-les i adobar-les.

⁶⁴ Un assaonador era un menestral que tenia com a ofici assaonar les pells, això és agafar les pells tal com les deixava el blanquer i greixar-les, tenyir-les, desarrugar-les, eixugar-les, il·lustrar-les, etc.

⁶⁵ Persona que capta i demana almoina per a algun santuari o alguna ermita.

En el finançament de la construcció s'havia de tenir en compte els obrers que treballarien a la Seu. Per tant, el Consell municipal, en nomenar els obrers, els proporcionava el dret per demanar, posseir, exigir, rebre i recuperar totes les quantitats promeses per l'esforç del treball realitzat en l'església. Per això, el 27 de maig de 1331, els consellers de Manresa expressarien la seva generositat als ciutadans pels seus donatius i pel treball dels obrers en el text següent:

“Nosaltres, Jaume d'Arters, Ramon de Boixó, Berenguer de Poal, Bernat de Puig i Romeu Joan, consellers aquest any de la present ciutat de Manresa, junt amb Francesc d'Olius, també conseller, avui absent de la ciutat: Aconsellats amb els jurats d'aquesta ciutat, convocats per veu de pregoner i reunits com és costum a l'església de Sant Miquel, de la mateixa; atenent que, a la dita ciutat de Manresa, s'està fent i construint l'església major i parroquial en honor, lloança i glòria de nostre Senyor Jesucrist i de la seva Mare, la santa i gloriosíssima Verge Maria, i de tots els parroquians d'aquesta església, car l'església parroquial antiga és tan petita i esquifida que la multitud del poble no pot oir-hi els oficis divins, particularment en dies de festa; atenent també que és de tota necessitat la realització de l'obra de dita església, i que aquesta obra no pot fer-se sens l'auxili dels ciutadans i habitants de la ciutat i parroquians de l'església, essent una obra extraordinàriament útil i sumptuosa. Per això, donem i prometem a nostre Senyor Jesucrist i a l'obra de dita església de Santa Maria de Manresa, per donació i promesa pura, perfecta i irrevocable entre vivents, i als obrers o administradors actuals i futurs deu mil sous, de moneda de Barcelona, que s'han d'invertir i aplicar en dita obra. D'aquests deu mil sous, prometem lliurar-ne dos mil a l'obra i als seus obrers, la propvenent diada de Tot Sants; i després, cada anys en aquesta mateixa festa, continuarem lliurant-ne dos mil cada vegada, fins que aquells deu mil sous siguin plenament i íntegrament satisfets”⁶⁶

4.4.3 L'inici de l'obra

L'inici de la construcció de la basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa porta confusió entre historiadors especialitzats pel que fa a la data.

---

⁶⁶ **GASOL, Josep M.:** *La Seu de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Barcelona, 1978.

Per una banda, hi ha un document del conseller manresà Magí Canyelles en què s'anuncia el següent:

“Lo 2on. diumenge de octubre, any de la Nativitat del Senyor 1328, fonch posada la primera pedra para edificar una obra tan rara i sumptuosa com ho es la Iglesia Cathedral de la Ciutat de Manresa, prop lo Monestir de Nostra Senyora del Orde de Sant Agustí, prop la Capella de Sant Martí, que antes era en la mateixa iglésia, y de las ruinas del Castell Reial, que tirava de llevant a ponent (...).”⁶⁷

Amb això, s'informa que les obres van començar en el 1328. Malgrat tot, el cèlebre historiador manresà Sarret i Arbós va desmentir-ho tot fent una rigorosa i argumentada crítica d'aquesta font primària que segons altres documents, en el 1322 i el 1323 el paborde autoritzà la construcció de diverses capelles reials en la part que s'estava edificant i que per tant era nova. Segons això, la primera pedra podem situar-la ja en 1322 i no en 1328.

A part d'aquesta polèmica historiogràfica, cal esmentar que l'aixecament de l'església començà per la part de l'absis⁶⁸, que estava situat a darrere de l'absis de la Seu romànica, el qual s'anomenarà el costat del migdia. Per tant, és fàcil pensar que en aquest costat la construcció va resultar difícil a causa dels edificis que hi havia. Per solucionar aquest problema, es pot dir que el Consell de Manresa en 1325 concedia als obrers el permís per comprar les cases, els patis o terrenys que fossin necessaris per a la construcció de la nova església manresana.

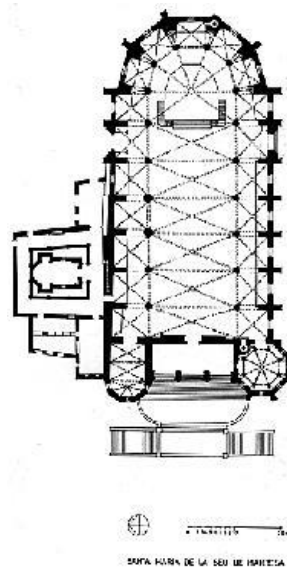

Figura 26: Planta de la basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa

[<http://www.grec.net/cgi-bin/fotocl.pgm?NUMIL=0010291&COL=7>]

⁶⁷ **GASOL, Josep M.:** *La Seu de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Barcelona, 1978. Pàgina 79

⁶⁸ L'absis és una construcció adossada a la nau o les naus d'una església o temple, normalment de forma semicircular, tot i que n'hi ha de quadrangulars (absis carrats) i poligonals. Acostuma a ser cobert amb una volta (sovint de quart d'esfera) i sol trobar-se darrere de l'altar formant capelles. S'hi sol instal·lar el presbiteri o un altar.

Per tant, l'absis, format per set capelles, és la primera porció construïda de l'església gòtica, la qual ja estava enllestida abans del 1353. Com a curiositat, puc dir que la primera de les set capelles que es trobaven en l'absis és l'anomenada capella de les *Onze mil Verges*, patrocinada pel famós ciutadà manresà Pere Saera⁶⁹.

4.4.4 Una pausa en la construcció

Durant la construcció de la basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa es van produir sobretot dos fets que van aturar el seu desenvolupament. Aquests dos fets que explicarem a continuació tenen molta relació amb l'altra gran obra manresana, la sèquia, que hem explicat en l'apartat anterior.

El primer d'aquests és el decret d'entredit i excomunió que Galceran Sacosta imposà a Manresa com a resposta d'oposició a la construcció del canal de la sèquia. Durant aquest entredit que durà des de 1341 a 1345, les esglésies manresanes romangueren tancades per a qualsevol acte públic. Per tant, aquests decrets no només afectaven en la construcció de la sèquia, sinó també la de la Seu, és a dir, la situació no era gens favorable per a Manresa.

Com ja sabem, en 1345 es firmà la Concòrdia entre el bisbe de Vic, Miquel de Ricomar, i la ciutat de Manresa, que va suposar la tornada a la normalitat. Això va fer que les obres es reprenguessin aquell mateix any, amb la construcció del portal nord de la Seu. Cal dir que les obres es van reprendre amb gran intensitat: el 1346 s'iniciaren les obres d'un altre portal lateral i el Consell de Manresa acordava una subvenció mensual de cent sous per a la construcció de la nau principal⁷⁰.

Malgrat tot el magnífic ritme que s'aconseguí una vegada acabat el decret d'entredit i excomunió en 1345, va aparèixer en 1348 la pesta negra, que aturà a la vegada la construcció de la sèquia. Aquesta epidèmia, provinent d'orient, afectà terriblement tot Europa, i les terres catalanes van ser un territori on es desenvolupà amb molta força. Podem apuntar que a Manresa, de 5.000 habitants que formaven la

---

⁶⁹ Pere Saera era un ric mercader que formava part de la famosa, noble i devota família Saera de Manresa. Va ser famós per la seva gran activitat com a generós benefactor de l'església de Santa Maria de la Seu de Manresa. Morí el 1348 a causa de la Pesta Negra.

⁷⁰ La nau principal és la que ocupa el centre del temple des de la porta d'ingrés fins al creuer o el presbiteri. Generalment té major elevació i més amplitud que les laterals paral·leles a ella.

ciutat, 2.600 van morir a causa de l'epidèmia, i, per tant, el nombre de treballadors que participaren en la construcció de l'església es reduí de forma ingent.⁷¹

4.4.5 Inauguració provisional

Malgrat els problemes i les aturades en la construcció, arribà l'hora que es fes una inauguració provisional de la tan desitjada església. Abans de tot, cal dir que encara que la nova Seu de Manresa estigués força inacabada en aquesta inauguració, l'espai públic obert al culte era ja superior a l'antiga Seu romànica, i, per tant, podia encabir més fidels.

Tot i que no se sap la data exacta d'aquesta inauguració provisional per l'escassetat de documents, podem deduir que fou abans de 1353, ja que en algun d'aquests documents s'informa d'un acte públic que fou celebrat el 12 de maig de 1353 i que diu el següent:

“A l'església nova de Santa Maria de Manresa, mentre s'hi celebrava la missa major i des d'una càtedra, en què és costum publicar els manaments de l'Església, (...) en presència de nombrós poble, reunit per a missa”⁷²

Malgrat la ràpida obertura pública, les obres continuaven la seva marxa i es donaven moltes ajudes econòmiques.

Però la inauguració oficial es féu més endavant. Encara que no és segur ja que hi ha una manca de documentació important, se suposa que la seva inauguració oficial data de 1548, encara que hi ha fets que ho desmenteixen.

4.4.6 La renúncia a l'església romànica

Amb l'evolució de les obres, s'adonaren que una part de la Seu romànica era un impediment per construir la impressionant església gòtica. Per això, es va prendre la decisió d'enderrocar la part vella del presbiteri⁷³ i el transsepte⁷⁴.

---

⁷¹ **SARRET, Joaquim:** *Història de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1921. Pàgina 103.

⁷² **GASOL, Josep M.:** *La Seu de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Barcelona, 1978. Pàgina 84

Figura 27: Exemple de lipsanoteca. En aquest cas la de Brescia

[<http://arte.observatorio.info/2008/07/lipsanoteca-de-brescia-h-330-360>]

Per tant, sabem que el dia 26 d'abril de 1364 s'organitzà un acte públic en què es va fer un ritual de remoció⁷⁵ de l'altar major del temple vell i translació de les relíquies que contenia. Com a curiositat, en treure la pedra que constituïa l'altar major van trobar una capseta de fusta amb una hòstia impecable i diverses relíquies de sants, a més d'un pergamí. Segons el mossèn Josep Maria Masnou, trobar-se amb aquest tipus de relíquies era normal, ja que quan es feia una consagració d'un altar major s'introduïen capsetes d'aquest estil, que són anomenades correctament lipsanoteques⁷⁶. També ens va dir que aquesta és famosa bàsicament pel perfecte estat de l'hòstia consagrada.

4.4.7 Consagració de l'altar major

La consagració de l'altar major arribà vint anys després de la seva inauguració provisional, i evidentment l'església encara no estava acabada de construir. Com ja hem dit anteriorment, l'escassetat de documents conservats dificulta l'estudi de nombrosos esdeveniments. Malgrat això, sabem que el 7 d'abril de 1371, que coincideix amb el dilluns de Pasqua, el bisbe de Vic Ramon de Bellera⁷⁷ consagrà l'altar major de la basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa. Això se'ns fa saber en el següent fragment de text traduït del llatí:

“El dia sis d'abril d'aquest any s'escaigué la festa de Pasqua; i l'endemà, o sigui el dia set d'abril, fou consagrat l'altar major de l'església de Santa Maria

⁷³ El presbiteri és l'espai que en una església o catedral envolta l'altar major reservat al clergat, generalment emplaçat en un nivell més alt que la resta de la nau central, i separat d'ella per una graonada, un cancell o un reixat.

⁷⁴ El transsepte és, en una església, la nau transversal que creua perpendicularment la nau central de l'edifici.

⁷⁵ Ritual en què es trasllada a un altre lloc l'altar major d'una església perquè no es faci malbé. En aquest cas, el motiu és per l'enderrocament de la Seu romànica antiga.

⁷⁶ Lipsanoteca és el nom amb què es coneix el recipient amb tapa utilitzat per contenir petites relíquies durant el període romànic. Solen ser tallades en fusta.

de Manresa pel reverend senyor Ramon, bisbe de Vic per la gràcia de Déu, sota la invocació de Santa Maria; i hi va ésser dipositat, en un buit de la pedra, el Cos de nostre Senyor Jesucrist consagrat, amb moltes relíquies de diversos sants que, servint al mateix objecte, havien estat trobades a l'altar major de l'església antiga quan hi va ser posat l'altar de Sant Nicolau”⁷⁸

S'ha de pensar que la consagració de l'altar major de qualsevol església és un esdeveniment molt important, tal com afirma el mossèn Josep Maria Masnou. Aquest detall té una senzilla explicació que es pot relacionar perfectament amb la Seu de Manresa, ja que abans de la consagració de l'altar major de la Seu inacabada podia fer d'església, malgrat que encara no ho fos, però després de la consagració la Seu seria una església pròpiament dita. Per tant, la consagració de l'altar major en una església és potser la primera inauguració oficial d'una església, ja que és el símbol que ho és o no.

Aquesta idea pot resultar confusa amb la inauguració provisional feta vint anys abans. L'única diferència és que amb la consagració de l'altar major les celebracions de culte eren oficials i públiques, mentre que amb la inauguració la dedicació d'aquestes celebracions era improvisada i de caràcter privat.

Pel que fa a l'aspecte d'aquest altar major, no en podem saber gairebé res, ja que només es conserven sis columnetes. Encara que s'han fet nombroses reconstruccions de famosos arquitectes, com seria el cas de Soler i March, sempre seran hipòtesis que potser mai no sabrem si són certes o falses.

4.4.8 Fi del segle XIV

Quan s'acostava el final de segle XIV, les obres continuaven actives. Podem destacar la construcció de noves capelles, com la de Sant Nicolau, i l'ensorrament de tota la zona del Coll de Castell que podia molestar a l'hora de continuar amb les obres. La mort en 1374 de Berenguer Saera, fill de Ramon Saera, significà que l'obra de la Seu entrà en possessió de tots els béns d'aquesta famosa i generosa família manresana.

També cal destacar una enorme donació econòmica de la recol·lecta de diverses esglésies o del mateix Berenguer Saera.

---

⁷⁸ **GASOL, Josep M.:** *La Seu de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Barcelona, 1978.

Per acabar el segle, cal dir que en 1353 el treball que havia iniciat el cèlebre arquitecte Berenguer de Montagut és traspassat al mestre major Bartomeu Lladernosa. Més endavant, cap al 1396, els consellers reberen el mestre Arnau de Vellers per continuar les obres de la Seu de Manresa, el qual mig any després deixarà el càrrec a mans de l'arquitecte Pere Armengou.

4.5 Un retaule conegut a tot Catalunya

Sens dubte, si analitzem totes les capelles o retaules que formen l'interior de la basílica de la Seu de Manresa, podrem reconèixer un retaule que destaca per sobre dels altres, ja sigui per la seva esplendor o perquè cada un de nosaltres, una vegada o altra, l'hem vist o n'hem sentit a parlar. Aquest retaule s'anomena el retaule de *l'Esperit Sant*.

Figura 28: Retaule de *l'Esperit Sant*

[http://palmonara.blogspot.com/2011_01_01_archive.html]

L'autor d'aquest famós retaule gòtic català va ser el pintor barceloní Pere Serra. El gremi dels cuireters de Manresa, un dels més importants de la ciutat, va contractar Pere Serra al mes de febrer de 1393 per a la construcció d'un retaule per a la nova Seu gòtica. Aquest pintor va deixar-lo enllestit en poc més d'un any, al juny de 1394.

4.5.1 Un famós pintor gòtic

El gremi dels cuireters no va escollir un pintor qualsevol per a la realització del retaule de l'Esperit Sant, ja que Pere Serra pertanyia a una famosa família d'artistes formada per quatre germans, que eren Francesc, Jaume, Joan i Pere. Aquest darrer és considerat el més artístic i reconegut de tots els germans.

Cal destacar la importància dels germans Serra, ja que van acaparar la producció pictòrica en els darrers quaranta anys del segle XIV en els territoris de la Corona d'Aragó, del Maestrat i potser també a Mallorca. A més, els germans Serra utilitzen l'estil provinent d'Itàlia, anomenat italogòtic, tot introduint variants locals, com ara la superació de la brillantor del color o l'abundància de l'or. És a dir, fan una pintura gòtica única, viva i magnífica.

Pel que fa a Pere Serra en concret, tingué una magnífica formació en el taller del mestre Ramon Destorrents en 1357. Més endavant, va crear el seu propi taller i cultivà l'estil explicat anteriorment, de la mateixa manera que els seus germans. S'ha de dir que la seva millor obra és el retaule de *l'Esperit Sant* que es troba en la basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa. Alguns historiadors i arquitectes situen els germans Serra com a naturals de Manresa. Valgui com exemple d'aquests l'arquitecte Soler i March, que diu el següent:

“És veritat que els Serra, en els contractes, es diuen pintors de Barcelona, on tenien l'obrador. Així mateix s'anomenava, també de Barcelona, En Borrassà, de la comarca de Girona, i els Huguet, de la de Tarragona, i tots els que ací treballaven. Els Serra, des que en la seva joventut comencen a pintar fins que moren, en tota llur vida no deixen de produir per Manresa: Allí hi tenien els millors retaules i ens hi deixaren el retrat familiar (...) en la seva obra més important, no com a donants de la mateixa, car era un retaule gremial, sinó com a prova d'afecte i de recordació. Els crec fills de Pere Serra, administrador de l'Hospital de Sant Andreu d'aquella ciutat i deixebles, o almenys aconsellats de joves, pel gran artista manresà Romeu Despoal, del qual serveixen l'elegància del dibuix i la transparència del color. Tenien arreus tan

fondes a Manresa que allà, en els contractes del segle XVI, al cap de 150 anys, encara se'ls cita com a models"⁷⁹

Malgrat això, com també passava amb Berenguer de Montagut, de la vida dels personatges medievals en sabem molt poc i per tant són suposicions, ja que també hi ha altres historiadors que afirmen que els germans Serra eren fills d'un sastre barceloní, i, per tant, eren procedents de Barcelona. Aquests historiadors remarquen el seu ensenyament amb Ramon Destorrents, cosa que referma encara més la diversitat d'hipòtesis.

El retaule de *l'Esperit Sant* està estructurat actualment en 22 escenes pictòriques que mostren un tema imposat a Pere Serra per les confraries dels cuireters. Aquest tema és el de la Pentecosta o Adveniment de l'Esperit Sant sobre el col·legi apostòlic: tot el conjunt del retaule constitueix una extensa glossa iconogràfica de la història de la Redempció i de la presència de l'Esperit de Déu en l'obra de creació, redempció i santificació del homes. Malgrat tot, falten tres taules del bancal de l'obra original de Pere Serra. Es pensa que van desaparèixer amb motiu d'una restauració barroca que va produir-se després d'un incendi que va patir l'església en 1714. En aquest retaule s'han fet múltiples restauracions, l'última de les quals fou en 1954. En aquesta darrera restauració es van retornar al retaule dues taules de la primitiva predel·la⁸⁰, que s'havien conservat en el museu de la Seu de Manresa, i també es va introduir una part del retaule pintat per Lluís Borrassà el 1411⁸¹.

4.5.2 Un retaule que destaca entre la resta de pintures

Com hem dit anteriorment, en l'última restauració es va introduir un retaule anomenat *Plany per la mort de Crist* que formava part d'un altre retaule i del qual només s'ha conservat el fragment que ha estat afegit al famós retaule de *l'Esperit Sant* i que forma la part central de la predel·la d'aquest.

La confraria de Sant Antoni Abat de Manresa, dels mestres sabaters, va firmar un contracte el 21 de setembre de 1410 amb el mestre i pintor Lluís Borrassà per a la

---

⁷⁹ **GASOL, Josep M.:** *La Seu de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Barcelona, 1978. Pàgina 250

⁸⁰ Bancal d'un retaule, generalment dividit en petits compartiments, on són representades escenes que tenen relació amb les de la part superior del retaule.

⁸¹ *Històries de Catalunya: Història d'un retaule* [DVD], Joan Gallifa, Barcelona, 2003.

creació d'un retaule en què s'imposaven totes les condicions a seguir. Borrassà va néixer en el si d'una família d'artistes de Girona cap al 1360. En el 1383 marxà a Barcelona per crear el seu propi taller. Aviat el seu taller es consolidà com un dels més importants, amb una gran disposició d'ajudants i deixebles.

Com era d'esperar, l'estil de pintura d'aquest retaule destaca de la resta. Hem de pensar que Lluís Borrassà adoptà l'estil italianitzant dels germans Serra i, a més, introdueix una millora en l'expressivitat dels personatges. Cal dir també que Borrassà és considerat l'introduïdor de l'estil gòtic internacional a Catalunya. Per tant, pel canvi d'estil que practicava i per la seva posterioritat als germans Serra, la pintura del retaule *Plany per la mort de Crist* serà molt diferent a la resta de les pintures del gran retaule.

Figura 29: *Plany per la mort de Crist* de Lluís Borrassà

[http://palmonara.blogspot.com/2011_01_01_archive.html]

5. PERE EL CERIMONIÓS

Sens cap mena de dubte, quan parlem de Manresa durant el segle XIV és inevitable no deixar de banda la figura del famós rei Pere el Cerimoniós, tal com s'ha pogut demostrar en les nombroses citacions que hem necessitat per explicar tots els apartats anteriors. Aquest rei, a part dels seus conflictes i el seu carisma, fou important per la seva gran aportació i promoció en el camp de les arts i de les lletres.

5.1 Biografia

Pere el Cerimoniós va néixer el 5 d'octubre de 1319 a Balaguer i va morir el 5 de gener de 1387 a Barcelona, i el seu regnat començà el 1336. Fou fill del rei Alfons el Benigne⁸² i Teresa d'Entença⁸³. Pere el Cerimoniós fou rei de la Corona d'Aragó, de València, de Mallorca i de Sardenya, a més de comte de Barcelona i d'Empúries i duc d'Athenes i Neopàtria.

Durant el treball, el rei Pere és anomenat com a Cerimoniós per la gran confusió que podria generar-se per la multitud de noms que atribuïm als monarques depenent de la regió en què els situem, ja que és Pere III del comtat de Barcelona, IV d'Aragó, I de Mallorca i Sardenya i II de València i d'Empúries. A més, se li pot atribuir també el nom de Pere el del Punyale, ja que sempre portava un punyal que va utilitzar en diverses reunions tallant documents o imposicions.

Figura 30: Rei Pere el Cerimoniós

[http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Pietro_IV_d%27Arag%C3%B3n.jpg]

---

⁸² Alfons d'Aragó III el Benigne, IV del regne d'Aragó, II del regne de València i III del comtat de Barcelona (Nàpols 1299 - Barcelona 1336). Rei d'Aragó, de València, de Sardenya i Còrsega, i Comte de Barcelona (1327-1336).

⁸³ Teresa d'Entença (1301? - Saragossa 1327) comtessa d'Urgell i vescomtessa d'Àger (1314-1327).

Figura 31: Joan el Caçador

[http://es.wikipedia.org/wiki/Arxiv:Chuan_I_d%27Arag%C3%B3n.jpg]

Pere el Cerimoniós tingué problemes per transmetre la seva herència. Això explica la dinàmica política matrimonial que va impulsar. La seva primera muller, Maria de Navarra⁸⁴, amb qui es casà el 1338, tingué tres filles i un fill, però aquest últim morí als pocs dies de néixer. Per això, sense hereu encara, es casà amb Elionor de Portugal⁸⁵ el 1347, però aquesta va morir l'any següent a causa de la pesta negra i sense descendència. En aquest moment és quan el rei Pere es va plantejar que la seva hereva fos la seva primera filla, la infanta Constança d'Aragó⁸⁶, decisió que va provocar nombroses protestes⁸⁷. Finalment, gràcies al nou casament amb Elionor de Sicília⁸⁸ el 1349, tingué un primer fill baró, que serà el seu hereu, l'anomenat Joan el Caçador, a més de tres

fills més. Cal dir que en 1377 es tornà a casar amb Sibil·la de Fortià⁸⁹, amb la qual tingué tres fills.

Tota la descendència masculina de Joan el Caçador va morir abans que ell. Per aquest motiu, el seu successor fou el seu germà petit Martí l'Humà⁹⁰, cosa que significà que tornava a regnar un altre fill de Pere el Cerimoniós.

⁸⁴ Maria de Navarra (1330? - València 1347), infanta de Navarra i reina consort de la Corona d'Aragó (1338-1347).

⁸⁵ Elionor de Portugal (1328 - Exerica, València 1348), infanta de Portugal i reina consort de la Corona d'Aragó (1347-1348).

⁸⁶ Constança d'Aragó i de Navarra (Monestir de Poblet 1343 - Catània 1363), princesa d'Aragó i reina consort de Sicília (1361-1363).

⁸⁷ En 1347 i 1348 va haver de sufocar la revolta de la Unió d'Aragó, juntament a la Unió de València i dirigida pel seu germanastre l'infant Fernando d'Aragó, que no acceptaven que hagués nomenat hereva de la corona la seva filla major, Constança d'Aragó, ja que en aquest moment no tenia cap fill home.

⁸⁸ Elionor de Sicília (1325 - Lleida 1375), infanta de Sicília i reina d'Aragó (1349-1375).

⁸⁹ Sibil·la de Fortià, (Fortià?, vers 1350 - Barcelona, 24 de novembre de 1406), fou reina consort d'Aragó, de València, de Mallorca, de Sardenya i de Còrsega (nominal), duquessa consort d'Atenes i de Neopàtria i comtessa consort de Barcelona, de Rosselló, de Cerdanya i d'Empúries (1377 - 1387).

Durant el seu regnat participà en diversos conflictes, com ara l'ajuda que va proporcionar a Alfons XI⁹¹ de Castella en la conquesta d'Algeciras en el 1344 i en el intent de conquerir Gibraltar cinc anys després. També s'ha de citar la denominada Guerra de la Unió, que enfrontà entre 1347 i 1348 els realistes contra alguns nobles i camperols que es feien dir Unió de València i Unió d'Aragó. Malgrat això, van ser tres els conflictes més importants del seu regnat, que explicarem a continuació: conflicte amb el regne de Mallorca, conflicte amb Gènova i conflicte amb Castella.

5.1.1 Conflicte amb el regne de Mallorca

Quan començà el regnat de Pere el Cerimoniós, Mallorca era governada pel seu cunyat i oncle llunyà Jaume III. Aquest últim s'oposà a la infeudació de 1298 que deia que el rei mallorquí era vassall de la Corona d'Aragó. Per això, el rei Pere el Cerimoniós decidí envair Mallorca en 1343, derrotant l'exèrcit de Jaume III de Mallorca. Malgrat la rendició d'aquest i la seva destitució del regnat, atacà el 1349 Mallorca amb la intenció de recuperar-la, però va ser tornat vençut i morí a la batalla de Lluçmajor.

Jaume IV, fill de Jaume III, fou empresonat fins al 1362 per Pere el Cerimoniós, encara que va conservar el títol oficial de rei de Mallorca. Malgrat tot, quan aquest va morir en el 1375, Pere el

Figura 32: Mort de Jaume III en la batalla de Lluçmajor

[<http://www.explayate.com/t1679-batalla-de-lucmajor>]

⁹⁰ Martí d'Aragó I, anomenat l'Humà (Girona, 1356 - Barcelona, 1410), Rei d'Aragó, de València, de Mallorca, de Sardenya, Comte de Barcelona, de Rosselló i de Cerdanya (1396-1410); de Sicília (1409 - 1410); d'Empúries (1402) i (1407-1410); Duc de Montblanc (1387-1396).

⁹¹ Alfons XI de Castella, el Justicier (Salamanca 1311 - Gibraltar 1350) va ser rei de Castella i rei de Lleó (1312-1350).

Cerimoniós, encara que tingués l'oposició d'Elisabet de Mallorca⁹², incorporà definitivament el regne de Mallorca a la Corona d'Aragó que es va mantenir fins al 1714 amb els Decrets de Nova Planta⁹³.

5.1.2 Conflicte amb Gènova

En 1351, Pere el Cerimoniós també participà en un conflicte per donar suport i ajuda a Venècia contra els genovesos, ja que aquests últims amenaçaven i es revoltaven en l'illa de Sardenya.

Durant el transcurs de la guerra les tropes de Pere el Cerimoniós derroten els genovesos. Una de les batalles data de 1352, quan les tropes venecianes i de la Corona d'Aragó guanyen la flota genovesa a l'estret de Bòsfor, situada a Constantinoble. L'altra derrota, potser més famosa que l'anterior, és quan els genovesos ocuparen l'Alguer en 1353, després d'unes revoltes per part d'aquests a l'illa de Sardenya, però van ser expulsats per una expedició del rei Pere un any després. Aquest és el motiu pel qual encara avui en la ciutat de l'Alguer es parla el català. Finalment, el rei Pere firmà la pau amb Gènova en el 1355.

5.1.3 Conflicte amb Castella

Malgrat l'ajuda que va proporcionar Pere el Cerimoniós a Alfons XI en 1339 per a la conquesta d'Algeciras i Gibraltar, en 1356 comença l'anomenada guerra dels dos Peres.

Aquesta guerra, la qual ja ha estat esmentada en l'apartat de les muralles, és un conflicte que va enfrontar Pere el Cerimoniós contra Pere I el Cruel de Castella. Fou causada pel desig de Pere I el Cruel de recuperar terres murcianes que havien

---

⁹² Elisabet de Mallorca (1337 - 1404), infanta de Mallorca i reina titular de Mallorca, com a Elisabet I, comtessa nominal de Rosselló i de Cerdanya (1375-1404).

⁹³ Els Decrets de Nova Planta són el conjunt de lleis sancionades i promulgades per Felip V a l'inici del seu regnat que implantaren l'absolutisme a la Monarquia d'Espanya. Amb aquestes lleis el monarca borbònic s'arrogà la sobirania dels regnes invocant un dret diví.

Així mateix, invocant el «dret de conquesta», acusant-los de «rebel·lió», i manifestant la voluntat de reduir tots els seus dominis a les lleis de Castella, foren abolits els Furs i les Constitucions dels estats de la Corona d'Aragó, i van quedar derogades també les institucions pròpies que vetllaven pel seu compliment.

passat a formar part del regne de València, controlat per Pere el Cerimoniós. Aquesta guerra es caracteritzava, de la mateixa manera que la Guerra dels Cent Anys, ja que forma part d'aquesta, per l'enfrontament de mercenaris i saquejadors contractats per cadascun dels dos sobirans. La violenta guerra acabà en taules, amb el Tractat d'Almazán de 1375.

5.2 Un rei artista

A part de la seva biografia i rellevància política, Pere el Cerimoniós és famós pel seu afany protector i promotor de les arts i les lletres.

Pel que fa a l'art, Pere el Cerimoniós ens ha deixat molts testimonis de la seva activitat. És ell sobretot qui patrocina l'art gòtic, moviment present i destacat del segle XIV, més original i català, que arribà al seu punt àlgid durant el seu regnat. A més, cal dir que Pere el Cerimoniós disposava al seu servei dels artistes més rellevants d'aquell temps, de les obres dels quals el sobirà era la majoria de vegades el promotor, tal com ho indiquen diversos estudis i documents. A més, és important dir que es va interessar en tots els camps de l'art, des de l'arquitectura a la pintura.

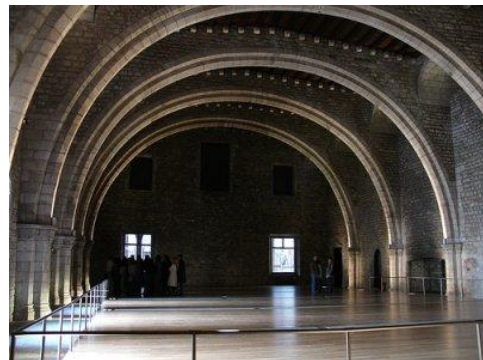

Figura 33: Sala del Tinell

[<http://blogs.ccrtvi.com/clauidipuchades.php?itemid=21762>]

Pel que fa a l'arquitectura, Pere el Cerimoniós va impulsar obres civils molt significatives, destacant per sobre de les altres la sala del Tinell o les Drassanes barcelonines. També va intervenir en l'acabament de catedrals o basíliques com és el cas de Santa Maria del Mar de Barcelona, o obres públiques necessàries.

En la part escultòrica el rei posà èmfasi en la escultura palatina i funerària, ja que per exemple la sala del Tinell va ser concebuda per exposar el retrat dels avantpassats de Pere el Cerimoniós.⁹⁴ També cal dir que Pere va ser un dels reis que va encarregar més autoretrats durant el seu regnat. En la part pictòrica, Pere el Cerimoniós fou promotor de molts retaules. Entre els pintors més importants que van

⁹⁴ **PLADEVALL, Antoni:** *L'art gòtic a Catalunya. Síntesi general. Índexs generals.* Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2009. Pàgina 534

treballar per a ell destaquen la família Bassa, formada per Ferrer Bassa⁹⁵ i el seu fill Arnau⁹⁶, i Ramon Destorrents⁹⁷, successor dels Bassa.

OBRES ENCARREGADES A FERRER BASSA segons documents de l'època			
EMPLAÇAMENT	DATA DEL DOCUMENT	PROMOTOR	OBRA/OBRES
Alcover	1315	Desconegut	Pintura d'una verge Església d'Alcover. Tarragona
Barcelona	1342	Rei Pere III el Cerimoniós	Pintura d'unes andes per a la reina de Mallorca (Constança d'Aragó i d'Entença)
	1344	Rei Pere III el Cerimoniós	Retaule de Jesús i Maria Palau Reial Major, capella de Santa Àgata
	1347	Tiburgueta, vídua de Simó de Bell-lloc	Retaule de Sant Jaume * Convent de Santa Maria de Jonqueres
	1348	Rei Pere III el Cerimoniós	Pintura d'una taula i altres obres Palau Reial de Barcelona
Barcelona/València	1342	Rei Pere III el Cerimoniós	Un llibre d'hores
Ciutat de Mallorca	1345	Rei Pere III el Cerimoniós	Retaule de Santa Anna * L'Almudaina
Lleida	1340	Ot de Montcada	Una pintura
	1341	Ot de Montcada	Tres retaules per a les capelles de Sant Pere, Sant Joan i Sant Pau. La Seu Vella (pintats a Barcelona)
	1345	Rei Pere III el Cerimoniós	Retaule Capella del palau reial de Lleida. La Suda
Monestir de Pedralbes	1343-1346	Francesca Saportella	Murals de la capella de Sant Miquel *
	1348	Francesca Saportella	Una predel·la de sant Antoni, un retaule de la Mare de Déu amb els tres Reis, una taula de la Mare de Déu de mig cos i dos àngels
Monestir de Ripoll	1347	Hug Desbac, abat	Pintura d'una urna
Monestir de Sant Hilari. Lleida	1340	Sibil·la de Peralta, abadessa	Retaule de Sant Miquel
Montblanc	1333-1335	Rei Alfons III el Benigne	Il·lumina uns «Usatges de Barcelona i costums de Catalunya»
	1343	Veí de Montblanc	Un retaule
Perpinyà	1345	Rei Pere III el Cerimoniós	Retaule de la Santa Creu Palau Reial
Saragossa	1339	Rei Pere III el Cerimoniós	Dos retaules Palau reial de l'Aljaferia. Capelles de Santa Maria i de Sant Martí (pintats a Barcelona)
	1343	Rei Pere III el Cerimoniós	Un retaule i altres obres Capella de l'Aljaferia
	1346	Desconegut	Diversos treballs a Saragossa
Sitges	1324	Bernat de Fenollar	Dues creus i dues capelles Església parroquial
Terol	1335	(Rei Alfons III el Benigne)	Retaule Convent de framenors
València	1350	Desconegut	Retaule inacabat de Sant Francesc Convent dels franciscans

ALTRES OBRES QUE ELS HISTORIADORS DE L'ART HAN ATRIBUÏT A FERRER BASSA:
 Retaule de la coronació de Bellpuig, 1333-1340; Dos pinacles de retaule amb àngels, 1335-1340*; Políptic dedicat a la vida de Jesús i Maria o políptic Morgan, 1338-1340*; Llibre d'hores de la reina Maria de Navarra, 1340-inici 1341*; Salteri anglocatalà o salteri de París, 1330-1338*; Dos compartiments laterals d'un retaule dedicat a sant Bernat (?), 2a meitat s. XIV*; Crist de la Pietat de la catedral de València, pintat en un reliquiari; Madonna Kisters, 1320-1330*; Crucifix de Monbarroccio*.

Fonts consultades: Rosa Alcoy. *L'art gòtic a Catalunya*; Josep Gudiol i Santiago Alcolea. *Pintura gòtica catalana*; Josep Madurell. *Manuscripts trescentistas y cuatrocentistas*; Isabel Company; Núria Montardit. *Recull Miquel Melendres i Rué (1905-1974)*.

Figura 34: Estudi on es mostra com Pere el Cerimoniós és el promotor de moltes de les obres del famós pintor Ferrer Bassa

[<http://www.bcn.cat/museuhistoriaciutat/docs/ProgramaMuralsSotaLupaWEB.pdf>]

⁹⁵ Jaume Ferrer Bassa (1285 – Barcelona, 1348) fou un pintor i miniaturista de la Corona d'Aragó.

⁹⁶ Arnau Bassa. Pintor català del segle XIV. Fou fill i deixeble del també pintor Ferrer Bassa, amb qui va col·laborar en nombrosos treballs.

⁹⁷ Ramon Destorrents (mitjan segle XIV) fou un miniaturista i pintor d'estil italogòtic, el més representatiu de l'escola catalana. Influint per l'escola senesa.

En l'apartat cultural, i més des d'un punt de vista social i polític, allò que més destaca durant el regnat de Pere el Cerimoniós és la importància que adquireixen, en part per la voluntat del monarca però també per la força de les circumstàncies, dues institucions que hauran de tenir un pes enorme en la vida dels catalans: el Consell de Cent⁹⁸ i la Diputació General o Generalitat de Catalunya⁹⁹. Això comportava que la corporació municipal passava a ser un organisme popular i representatiu, en lloc de ser una expressió d'una oligarquia. A més, cal destacar que amb aquestes institucions el monarca aconseguia una ajuda econòmica per poder invertir-la militarment a causa dels nombrosos conflictes que presenta la seva monarquia. Cal destacar també que Pere el Cerimoniós va fundar l'Estudi General¹⁰⁰ de Perpinyà en 1350, agafant com a model el que va fundar el seu avi, Jaume II, a Lleida.

Pere el Cerimoniós també va ser protector de les lletres, ja que va organitzar la Cancelleria Reial, fundada el 1276 per Jaume I, com a administració de la Corona d'Aragó tot creant un conjunt de secretaris i escriptors que consolidaren un model literari de la llengua. Cal destacar en el àmbit de les lletres la seva crònica, que forma una de les quatre grans cròniques de la literatura catalana.

5.3 El rei i Manresa

En aquest apartat explicarem la relació que hi havia entre el rei Pere el Cerimoniós i Manresa. Aquesta ciutat catalana era un punt importantíssim per a Pere el Cerimoniós, ja que hem de tenir present que Manresa tenia a 23 quilòmetres el màxim contrapoder del casal de Barcelona, Cardona. En principi els Cardona eren fidels al rei i protegits, i per aquest motiu la situació de Manresa respecte als territoris jurisdiccionals de Cardona feia de la ciutat un enclau estratègicament important per al rei. Malgrat això, manca molta informació d'aquesta relació.

---

⁹⁸ El Consell de Cent era la institució d'autogovern municipal de la ciutat de Barcelona.

⁹⁹ La Diputació del General del Principat de Catalunya vetllava pel compliment de les constitucions i altres lleis catalanes.

¹⁰⁰ Des de l'edat mitjana es donava el nom d'Estudi General a les institucions d'ensenyament superior, el que avui en dia coneixem com universitats. El mateix nom d'Estudi General posava de manifest la diversitat dels ensenyaments, el fet que estava oberta a tothom i que proporcionava títols reconeguts.

5.3.1 L'ajuda mútua

Segons la documentació consultada, Pere el Cerimoniós concedí molts privilegis a Manresa, cosa que s'observa en tota aquesta recerca, com per exemple el document 29 del Llibre Verd de Manresa, en què el rei Pere donà el permís de construcció de la sèquia el 23 d'agost de 1339, o les ajudes de tot tipus que va donar a Manresa per a l'obra de les muralles del segle XIV. Però no només hem de pensar que l'únic que oferia ajuda era Pere el Cerimoniós, sinó que també la ciutat de Manresa va donar-li molt suport en nombrosos conflictes. A continuació explicaré aquesta ajuda mútua en els conflictes més rellevants del regnat de Pere el Cerimoniós, els quals estan ja explicats en la seva biografia.

En el conflicte amb Mallorca, els síndics de Manresa que volien destacar sobre les altres ciutats van oferir 28.000 sous en el 1343 per a despeses de la guerra. Pere el Cerimoniós, agraït per tan gran generositat, concedeix el mateix any que els consellers i jurats de Manresa puguin retenir 4.000 sous d'impostos al rei.¹⁰¹

Pel que fa al conflicte amb Gènova, només cal esmentar que Manresa participà intensament en el camp de batalla.¹⁰²

Finalment cal destacar la guerra dels dos Peres. Quan aquesta començà, Catalunya oferí la important quantitat de 70.000 lliures barcelonines, de les quals 10.000 corresponien a Manresa. Però a primers de maig de 1358 les corts van reunir-se per tractar sobre la guerra. Aquesta vegada, Manresa va donar 7.000 sous barcelonins.¹⁰³ Amb aquesta generositat, Pere el Cerimoniós també va expressar la seva alegria i confiança en la ciutat.

5.3.2 Visites reials

Durant el regnat de Pere el Cerimoniós també va fer quatre estades o visites reials a la ciutat de Manresa, que intentaré explicar a continuació.

---

¹⁰¹ **SARRET, Joaquim:** *Història de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1921. Pàgina 128

¹⁰² **SARRET, Joaquim:** *Història de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1921. Pàgina 152

¹⁰³ **SARRET, Joaquim:** *Història de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1921. Pàgina 171

La primera va ser en 1344, aprofitant la construcció de la sèquia. Pere el Cerimoniós, després de derrotar Jaume III de Mallorca i abans de tornar cap a Barcelona, residí a Bagà, Berga i Manresa, on romangué dos dies. És conegut que el 5 de novembre de 1344, els síndics procuradors manresans anaren a Berga per informar sobre la situació de la sèquia al rei abans que arribés a Manresa. Potser aquesta visita és la més coneguda entre els manresans, rememorant-la cada any durant la Fira de l'Aixada quan s'interpreta l'entrada del rei a la ciutat.

Manresa va invertir una gran quantitat de diners amb la finalitat que l'estada de Pere el Cerimoniós fos molt agradable i acollidora, ja que per exemple es van gastar molts sous per pagar dansadors i músics per a l'arribada del rei o per pagar un gran convit durant la seva estada. Aquí hi ha uns exemples de la generositat manresana:

"8 idus (dia 6) setembre. –Els consellers donen ordre de pagar a Berenguer Amergós, nunci o Comissari de la ciutat, la quantitat de 10 sous pel viatge a Berga, a veure el senyor Rei, qui dèu baixar a Manresa.

Item 10 sous a Francisco Ferrer er les cavalcadures, i a Pere Soler 70 sous pels gastos dels balladors o dançadors per illis qui debent tripudiare in dicta civitate a l'arribada del senyor Rei.

4 idus (dia 10) setembre. –Item 154 sous i 10 diners a varis pels gastos que s'an de fer aquests dies, quibus Illustrissimi domini Regis venit et stetit i civitate minorise.

3 idus (dia 11) setembre. –Item 100 lliures barcelonines pel convit que es va servir al senyor Rei els dies que estigué a la ciutat."¹⁰⁴

Finalment el rei, després dels dos dies d'estada a Manresa, va anar-se'n el 9 de novembre cap a Barcelona abans que sortís l'aurora, ja que no volia trobar-se amb Jaume III de Mallorca que devia sortir per Montserrat, tal com ell mateix va dir:

*"Dijous a IX dies de setembre partim de Manresa, de gran matí, ans alba, car En Jaume de Mallorques, ques devia partir de Montserrat, quens eixis al camí per parlar ab Nos."*¹⁰⁵

---

¹⁰⁴ SARRET, Joaquim: *Història de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1921.

Pàgina 254

¹⁰⁵ GOOGLE BOOKS. *Crónica del Rey de Aragón d. Pedro IV, El Ceremonioso, ó, del Punyalet*
<http://books.google.es/bkshp?hl=es&tab=pp> [consulta: 07.09.2011]

La segona visita que es coneix va ser en 1351. També de retorn cap a Barcelona es va aturar a Manresa. En aquesta visita Pere el Cerimoniós va hostatjar-se en el convent de frares predicadors de Sant Domènec, on s'havia citat amb el rei Carles II de Navarra. El motiu d'aquesta cita fou que Pere el Cerimoniós demanà al rei de Navarra una proposta matrimonial amb una de les seves filles, amb la finalitat que amb l'imminent conflicte amb Castella volia tenir un aliat per combatre les tropes castellanes. Durant aquesta gran estada reial de dos reis, el veguer i el batlle de Manresa van obligar que fins la quantitat de tres-cents sous barcelonins obtinguts dels oficis reials fossin gastats exclusivament en el convent dels predicadors per obsequiar i fer més agradable l'estada dels reis.

Per això, aquesta visita de Pere el Cerimoniós a Manresa demostra la seva seguretat o simpatia envers la ciutat central, ja que citar-se amb un altre rei és un fet molt rellevant, i Manresa va gaudir d'aquest privilegi.

La tercera visita data del 16 d'octubre de 1364, en plena guerra contra Castella. Després d'haver passat cinc dies a Saragossa i de camí cap a Perpinyà, visità algunes ciutats, entre aquestes Manresa. Les altres ciutats que va visitar durant aquest trajecte van ser: Monzó, Barbastre, Lleida, Cervera, Ripoll i Camprodon. Aquesta visita és explicada en la seva gran crònica, dient el següent:

*"Y en lo sisen dia del mès de setembre del dit any M.CCC.LXIII entrám en la ciutat de Çaragòça. E com haguèm estat en la ciutat V dies, partim en lo setzen dia del dit mès de setembre, y tinguèm nostre camí vers la vila de Perpinyá, passant per Monzó y per Barbastre y per Lèyda y per Cervèra Durgèll y per Manresa y per Ripòll y per Camp-Redòn"*¹⁰⁶

Fonts on-line de difícil consideració ¹⁰⁷ afirmen també que hi ha una última visita datada de 1375, però no hem pogut contrastar documentalment aquest fet, ja que no hi ha cap constància documental que justifiqui aquesta presència. D'aquesta estada la informació és nul·la. Malgrat això i com a hipòtesis pròpia, com que en 1375 va acabar la guerra de Castella, Pere el Cerimoniós, de retorn cap a Barcelona després del conflicte, s'hostatgés a Manresa. En certa manera, va passar el mateix que en la seva visita de 1344, una vegada ja havia vençut el seu cunyat, Jaume III de Mallorca.

---

¹⁰⁶ GOOGLE BOOKS. *Crónica del Rey de Aragón d. Pedro IV, El Ceremonioso, ó, del Punyalet* <http://books.google.es/bkshp?hl=es&tab=pp> [consulta: 07.09.2011]

¹⁰⁷ WIKIPEDIA. *Manresa* – *Viquipèdia* <http://ca.wikipedia.org/wiki/Portada> [consulta: 10.01.2011]

6. ENTREVISTA A FRANCESC COMAS¹⁰⁸

El passat 6 d'octubre de 2011, vam realitzar una entrevista a l'historiador i geògraf Francesc Comas, autor del llibre *Manresa, una història per conèixer* que comptava amb un seguit de qüestions relacionades amb la Manresa medieval, preguntant sobretot pels aspectes anteriorment explicats.

En primer lloc, Francesc Comas va fer-nos saber que tota anàlisi històrica de qualsevol ciutat medieval catalana s'ha fet a partir de Barcelona, i, per tant, les característiques d'aquestes es reproduïen en la resta de les ciutats. Això es dona perquè durant l'època medieval Barcelona era un referent en tots els aspectes per a moltes ciutats, com era el cas de Manresa. A la vegada, ens va apuntar que en l'època medieval hi havia una homogeneïtzació de totes les ciutats occidentals, tant per l'estructura urbana com per la cultura cristiana.

Pel que fa a Manresa, va explicar que el principal motiu del seu creixement està determinat per la situació geogràfica on es troba la ciutat, ja que Manresa està en una cruïlla de camins, cosa que facilita el comerç i l'intercanvi en la ciutat. També va esmentar que sense la sèquia aquest creixement no hauria estat tan considerable, ja que amb la construcció del canal l'agricultura passà de ser de secà a regadiu, canvi que va propulsar un excedent agrari important. En l'àmbit social, ens va deixar ben clar que qui tenia el poder econòmic de la ciutat era el gremi dels cuireters, que es trobaven en el carrer de Santa Llúcia i en el Remei, i no en el carrer del Balç, tal com molts autors afirmen. Sobretot va voler puntualitzar que aquest gremi havia de tenir molt capital econòmic per poder contractar un retaule de la importància del de *l'Esperit Sant*. A part, ens va fer saber la gran importància del clergat en totes les ciutats occidentals medievals. Concretament a Manresa, la canònica de la Seu tenia bastants terres, i només ells i els jueus podien donar diners en préstec. Finalment, també va fer una radiografia de la ciutat de Manresa, que, com totes, s'estructurava de manera socialment heterogènia, ubicant els pagesos i el barri de les Codines, els nobles en el barri de Sobrerroca i els jueus en un carrer marginal anomenat Baixada dels Jueus.

També ens va respondre a preguntes més concretes, com ara les jurisdiccions a la vora de Manresa. Sobre aquest aspecte ens va dir que principalment hi havia un gran poder molt a la vora, Cardona, que comptava amb un gran suport del casal del

---

¹⁰⁸ Consulteu l'annex per llegir la transcripció completa de l'entrevista.

comte de Barcelona. A part, també va esmentar jurisdiccions com ara Santpedor, Moià, Vic o Sallent.

També ens va explicar per què Vic té bisbat i no en tingui Manresa. Bàsicament va remarcar que Vic va fer la repoblació abans que Manresa i que, a més, comptava amb el gran suport de l'abat Oliba, natural de la zona.

També li vam preguntar sobre les construccions medievals manresanes. Primer, ens va contestar que tots els materials utilitzats en les construccions manresanes de tot tipus són locals. Per una banda, trobem la fusta de les alzines, i per altra banda la pedra, molt dolenta i sorrenca, provinent de darrere de la torre de Santa Caterina. Pel que fa a la Seu, li vam preguntar si la participació en les donacions era homogènia en tota la ciutat. Sobre aquest aspecte va comentar que, malgrat participar-hi tota la població, a causa sobretot de la gran fe dels habitants, els principals donadors eren els gremis, que controlaven gran part de l'economia local. Pel que fa a la sèquia, volíem saber si el recorregut original era el mateix que l'actual. Ell ens va dir que no, però que no havia variat gaire. Si més no, els canvis han estat causats per problemes relacionats amb infraestructures, amb mines o altres obstacles o perquè alguns trams no oferien condicions.

Una pregunta cabdal per entendre el context històric del treball feia referència a la denominació de *segle d'or* de Manresa referint-se al segle XIV. Això és completament erroni. Per una part, a la segona meitat del segle XIV Manresa pateix una gran crisi, i, per altra part, ens va dir que ell, més que designar aquesta fase amb l'apel·latiu de *segle d'or*, parlaria més aviat de creixements, ja que Manresa, segons ell, va patir tres creixements importants.

Finalment, coneixia les visites que Pere el Cerimoniós va realitzar a Manresa el 1344 i el 1351. Va explicar que el carrer reial era el de Sobrerroca, encapçalat pel portal de Sobrerroca, el més famós de tota la ciutat.

CONCLUSIONS

Al començament, vivia en una Manresa de 76.206 habitants. Ara, a més a més, visc en una altra Manresa: propera, sumptuosa, misteriosa, artística i desbordant de cultura. Una ciutat medieval que no arriba als 3.000 habitants.

El resultat de la nostra cerca ha estat bàsicament el coneixement més profund de la nostra ciutat: Manresa en l'època medieval va patir un important creixement a causa sobretot de la seva situació geogràfica i dels excedents agraris, que van propulsar una important ciutat en el segle XIV. En aquest segle, Manresa estava dividida en quatre barris: Sobrerroca o Sobirà, Sant Miquel, Les Codines o Jussà i les Piques. Cal pensar que la població no era homogènia en aquests barris, ja que per exemple en les Codines vivien els pagesos en les seves terres, i, en canvi, als barris de Sobrerroca i Sant Miquel s'agrupaven els habitatges dels nobles i dels principals personatges de la ciutat, com el veguer o el batlle, tal com apunta el geògraf i historiador Francesc Comas. Manresa estava delimitada per un circuit de muralles construïdes en el segle XIV, que encerclaven dos circuits anteriors i més petits, dels segles X i XIII. Fem referència a les muralles perquè en el seu interior, liderant el puig Cardener, es va començar a construir una de les més famoses esglésies gòtiques de Catalunya, la Col·legiata de Santa Maria de la Seu de Manresa, del famós arquitecte Berenguer de Montagut, finançada per tots els habitants de Manresa destacant sobretot els gremis, els quals tenien un gran paper en la ciutat. El més famós d'ells és el gremi dels cuireters que, amb un gran poder econòmic, es trobaven en el carrer de Santa Llúcia i en el Remei, tal com afirma el mateix Francesc Comas. Malgrat tot, la basílica de la Seu no fou acabada fins al segle XX.

No s'ha d'oblidar la construcció de la sèquia, també en el segle XIV, que és una gran obra d'enginyeria. Sense ella, potser la història de la ciutat seria completament diferent. Hi hagué grans problemes i conflictes per a la seva construcció, sobretot amb el bisbe Galceran Sacosta, però fou solucionat pel seu successor, el bisbe Miquel de Ricomar. En l'estudi de la sèquia ha tingut gran importància la informació del Llibre Verd de Manresa, ja que s'hi troba informació molt ben documentada sobre els tres importants pergamins que parlen de la construcció del canal.

També hem observat la gran relació que hi havia entre Manresa i el rei Pere el Cerimoniós. La ciutat gaudia d'una certa predilecció per part del rei Pere el Cerimoniós. Aquest i Manresa es prestaven ajuda mútua. Cal esmentar també el

misteri de les visites del rei Pere a Manresa, ja que es coneix segur que va haver-n'hi una el 1344 i una altra el 1351, tal com defensa l'historiador Joaquim Sarret i Arbós. Malgrat això, també hem trobat dues visites més, una el 1375 i una altra el 1364, tal com esmenta la Crònica del rei Pere el Cerimoniós, de les quals es té poca informació.

Com ja hem dit, per contrastar i ampliar tota la informació, hem consultat fonts de tot tipus. Entre les fonts primàries volem destacar el Llibre Verd de Manresa, un cartulari manuscrit amb cobertes de fusta folrades amb vellut de color verd, fet que dóna nom al llibre. Va ser redactat entre la segona meitat del segle XIV i l'any 1902, en compliment d'un privilegi reial atorgat per Pere III l'any 1358, pel qual la ciutat podia encarregar a un notari la còpia de tots els privilegis en un llibre, de manera que aquests privilegis tindrien la mateixa validesa jurídica i legal que els documents originals. Per aquesta raó, el Llibre Verd recull gran part dels privilegis, títols i altres documents concedits expressament a la capital del Bages, a més d'altres documents atorgats a altres institucions o personatges, dels quals Manresa obtenia un benefici evident i directe. A banda de privilegis pròpiament dits, el llibre recull cartes reials en què es fan constar exempcions, guiatges, pactes i concòrdies, sentències arbitrals, constitucions i capítols de cort i altres documents de tipologia ben diversa. Tot i que hem pogut accedir a aquestes importants fonts primàries originals, no hem treballat amb els pergamins sinó amb les transcripcions publicades, una tasca molt important que va dur a terme Marc Torras, responsable de l'Arxiu Comarcal de la ciutat.

Pel que fa a les fonts secundàries, hem consultat també els llibres de l'historiador Joaquim Sarret i Arbós (1853 – 1935). Aquest, natural de Manresa, va viure durant tota la seva vida en aquesta ciutat. Potser és considerat l'historiador més actiu de Manresa, ja que va dedicar part de la seva vida a l'estudi de la ciutat. Sarret i Arbós és autor de més de trenta llibres, encara que se sap que alguns d'ells van quedar inèdits, que tracten sobre tots els aspectes de Manresa, destacant sobre la resta els cinc volums *Monumenta histórica civitatis Minorisae* (1921-1925). Pensem que la tasca dels historiadors actuals no seria possible sense les hores de treball dels primers investigadors que van inaugurar les col·leccions documentals i van dotar-se d'un mètode científic crític, rigorós i sistemàtic. Encara que moltes de les seves opinions ara ens semblen antiquades i que els seus discursos han estat àmpliament superats, gràcies a les seves col·leccions documentals i les seves transcripcions ens ha arribat un munt d'informació que ara resta al nostre servei en arxius i biblioteques.

Al llarg de la cerca i l'estudi de tots els apartats, hem analitzat obres clàssiques de la historiografia sotmetent-les a una revisió crítica i altres obres més modernes, tant

manuals com monografies, entre elles les dues anteriorment comentades. Podem destacar també l'estudi i observació d'un document signat pel rei Pere el Cerimoniós, gràcies a la gentilesa de l'arxiver Marc Torras, que tracta del permís de construcció de la sèquia, com també la lectura de l'última gran crònica buscant totes les referències de la nostra ciutat. A part, cal comentar també la realització d'una entrevista al prestigiós humanista Francesc Comas, geògraf i historiador, autor d'una de les obres divulgatives més importants del passat manresà. A la vegada, convé destacar les preguntes realitzades al mossèn Josep Maria Masnou i a la important arqueòloga Raquel Valdenebro, amb la intenció de poder resoldre'ns diferents dubtes sorgits durant la cerca.

Paral·lelament, durant la realització del treball de recerca hem visitat espais com el Museu Comarcal de la ciutat, conversant amb els seus vigilants sobre els objectes conservats. També hem consultat i investigat les fonts trobades en l'Arxiu Comarcal de Manresa, posant com exemple el document signat pel rei Pere el Cerimoniós. A la vegada, hem fet diverses passejades per la part medieval manresana, tot realitzant diverses fotos. Una d'aquestes passejades fou organitzada per l'Oficina de Turisme per conèixer la Manresa medieval. Igualment hem anat a Barcelona, i hem visitat les exposicions que la ciutat oferia, observant per exemple la capella de Sant Miquel pintada per Ferrer Bassa o l'església de Santa Maria del Mar, i comparant els elements medievals d'aquesta gran ciutat amb els de Manresa.

Finalment, cal comentar la transcripció de diverses fonts primàries o la recerca d'un plànol que va oferir el diari *Regió 7* fa uns anys, en què es mostra l'aparença de la Manresa medieval.

Durant el desenvolupament de la nostra recerca, hem topat amb un seguit de dificultats: en primer lloc, en tots els apartats sempre hem trobat conceptes, esdeveniments o dades que es poden ampliar, destacant per exemple la gran informació que es pot obtenir de la basílica de Santa Maria de la Seu. Un altre problema és el contrast entre els mateixos temes explicats per autors diferents. Per últim, el principal problema amb què hem ensopegat fa referència al rei Pere el Cerimoniós i la seva relació amb Manresa. Tots els autors asseguren que Pere el Cerimoniós tingué una especial relació amb la ciutat, però no esmenten el perquè. Com podem veure en el treball, Pere el Cerimoniós va venir en diverses ocasions a Manresa, però molts autors no citen les dates o no les citen totes, i alguns ni les expliquen. Per aquest motiu, aquest aspecte és el més costós de la nostra cerca.

Aquest treball ens ha ajudat a tenir un coneixement més important de la nostra ciutat, Manresa. Ara, coneixem més profundament els elements que la configuraven com una de les grans ciutats, ja que realment ho era. Per tant, no és cap exageració dir que Manresa, sobretot durant la primera meitat del segle XIV, tenia un gran poder econòmic, religiós i polític i durant molt temps ha estat un referent històric, econòmic i cultural de Catalunya. Una altra cosa és parlar d'un segle d'or manresà, perquè la primera meitat del segle XIV presenta un gran creixement, però la segona meitat la crisi és total, tal com afirma Francesc Comas. A més, si etiquetem un segle per la seva cronologia, hem de pensar que per exemple, la forma de vida de 1399 era exactament la mateixa que en 1400. Per aquest motiu preferim visionar el segle XIV com un dels més importants de la història manresana, però sense posar-li aquesta etiqueta.

Molts manresans afirmen que la ciutat de Manresa no té una part antiga, sinó vella. A simple vista pot resultar cert, però l'arqueòloga manresana Raquel Valdenebro ens ha deixat ben clar que aquesta afirmació no és realment acceptable: hem de tenir present que Manresa fou incendiada el 1810 o el 1812 durant la Guerra del Francès, esdeveniment que comportà que el 90% dels edificis que veiem avui dia són posteriors a aquesta catàstrofe, i, per tant, de les cases medievals no en queda ni rastre. Per altra part, a causa de la mala acció de l'Ajuntament de l'època, moltes restes medievals que es conservaven van ser arrasades per a la construcció d'altres edificis. N'és un exemple les restes del convent del Carme i l'assentament humà del puig Mercadal, que va ser arrasat quan es va fer el mercat per pura ignorància i deixadesa de les administracions, tal com diu ella. No obstant això, recents excavacions arqueològiques han demostrat que hi ha zones de la ciutat que conserven restes, però totes estan sota terra, sobretot les que es troben en els indrets de l'expansió del segle XIV. Per aquest motiu, una part important de Manresa medieval està oculta en una altra ciutat més moderna, idea que dóna nom al treball de recerca. Encara que no haguem estudiat aquesta part soterrada, hem analitzat els elements més importants que formaven aquesta misteriosa i amagada ciutat. Sobretot, l'únic que desitgem és que l'acció política futura no empitjori aquests actuals projectes culturals, encara que, lamentablement, la majoria de vegades els diners són els que diuen l'última paraula.

D'altra banda, pensem que l'origen del desconeixement dels manresans de la ciutat és el següent: fa poc s'ha inaugurat el carrer del Balç i es pot visitar, i juntament amb la fira de l'Aixada podem tenir una aproximació més fidedigna del que era la nostra ciutat temps ençà, aproximant-nos a la seva societat, als seus costums, als indrets més importants, en definitiva, a la seva història. Cada vegada més, l'Ajuntament actual intenta fomentar la curiositat dels manresans respecte a l'època

medieval, a la vegada que ajuda que es realitzin excavacions arqueològiques per intentar trobar més patrimoni històric. Malgrat això, la curiositat dels manresans, sobretot de gent jove, és mínima, mentalitat que no ajuda de cap manera al coneixement i a la promoció de la ciutat.

Per tant, què coneixem ara de Manresa? Tot i que ens hem aproximat molt més a la coneixença de Manresa, a mesura que descobríem algun aspecte important, mil camins nous topaven amb els nostres peus. Sense cap mena de dubte, un repte nou de cara al futur. Hem estudiat l'època medieval de la ciutat, però com ja vam dir a l'inici del treball, la història no s'acaba aquí, sinó que continua fins als nostres dies. Una cosa m'ha quedat clara: tothom ha d'estar orgullós de formar part de la ciutat on viu per molt antiga o nova, petita o gran que sigui. Per això, ara sí que puc dir: estic orgullós de la meua ciutat.

AGRAÏMENTS

Aquest apartat està dedicat a totes aquelles persones que han fet possible aquesta llarga tasca, tot ajudant-nos, en la mesura possible, tant en l'àmbit temàtic com de suport moral.

Primer vull donar les gràcies als meus dos tutors del treball, Ferran Sánchez i Joan Soto, que m'han guiat i aconsellat de forma extraordinària, a la vegada que no podien haver estat més amables i pacients. Penso que aquesta cerca no només ha estat realitzada per mi, sinó que a ells també els correspon l'autoria d'aquest treball.

Per una part, ens agradaria agrair l'amabilitat del senyor Francesc Comas, que ens va dedicar una estona del seu temps per realitzar-li un seguit de preguntes i poder contestar-me-les de la manera més entenedora possible. També cal fer esment del mossèn Josep Maria Masnou, el qual també va ser molt amable d'aclarir-me uns dubtes. També volem donar les gràcies a l'arxiver comarcal de Manresa, Marc Torras, per atendre'ns totes les vegades que hem consultat l'arxiu, com també ensenyar-nos el pergami de la sèquia signat per Pere el Cerimoniós. Per últim, la intervenció de l'arqueòloga Raquel Valdenebro, amb la qual hem mantingut un seguit de converses amb la finalitat d'aclarir les nostres conclusions.

També volem donar les gràcies a tots els professors del meu institut que ens han ajudat o ens han contestat quan teníem algun dubte sobre la cerca, destacant la Marina Soto, que malgrat no ser la meva tutora del treball, m'ha facilitat algunes fonts, i la Laura Mateo, la qual m'ha contestat tots els dubtes del treball i m'ha ajudat a contactar amb l'esmentat Francesc Comas.

Finalment, vull destacar els meus pares, que naturalment, sempre han estat disposats a ajudar-me en els més mínims detalls quan m'han sorgit diversos problemes. Sobretot ells són la base de tot el meu esforç durant la cerca, m'han donat l'empenta per arrencar, continuar i finalment acabar aquest treball.

BIBLIOGRAFIA

- **ÁLVAREZ, Vicente Àngel:** *Historia Universal de la Edad Media*. Editorial Ariel S.A., Barcelona, 2002.
- **CASTELLS, Enric - BADIA, Joan:** *Manresa medieval: història, art i cultura a l'Edat Mitjana*. Amics de l'Art Romànic del Bages, Manresa, 2001.
- **COMAS, Francesc:** *Manresa. Una historia per conèixer*. Parcir Edicions Selectes i Zenobita edicions, Manresa, 2005.
- **GASOL, Josep M.:** *La Seu de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Barcelona, 1978.
- **PERE III, El Cerimoniós:** *Crònica*. Edicions 62, Barcelona, 1995.
- **PLADEVALL, Antoni:** *L'art gòtic a Catalunya. Síntesi general. Índexs generals*. Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2009.
- **RUMBAU, Montserrat:** *Grandeses i misèries de la Catalunya del segle XIV*. Tibidabo Edicions, Barcelona 1999.
- **SALVAT, Joan:** *Història de Catalunya*. Salvat Editores, Barcelona, 1978.
- **SARRET, Joaquim:** *La Cèquia de Manrèsa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1906.
- **SARRET, Joaquim:** *Història de Manresa*. Caixa d'Estalvis de Manresa, Manresa, 1921.
- **SARRET, Joaquim:** *Història religiosa de Manresa. Iglesias i Convents*. Caixa d'estalvis de Manresa, Manresa, 1924.
- **TORRAS, Marc:** *El llibre Verd de Manresa (1218-1902)*. Fundació Noguera, Barcelona, 1996.

- **TORRAS, Marc:** *Els privilegis del “Llibre Verd” de Manresa*. Parcir Edicions Selectes, Manresa, 1998.
- **TASIS, Rafael:** *Pere el Cerimoniós i els seus fills*. Edicions Vicens-Vives, Barcelona, 1980.
- **VINCENT, Catherine:** *Breve historia del Occidente medieval*. Alianza Editorial, Madrid, 2001.

FILMOGRAFIA

- *Histoires de Catalunya: Història d'un retaule* [DVD], Joan Gallifa, Barcelona, 2003.

WEBGRAFIA

- 324. *Els treballs de rehabilitació de la Torre de Sobrerroca de Manresa incorporen una escala al seu interior* <http://www.324.cat/> [consulta: 15.10.2011]
- AIXADA. *Fira Aixada* <http://www.aixada.cat/> [consulta: 12.06.2011]
- BARCELONA TOUR. *Santa María del Mar / Turismo por Barcelona* <http://barcelonatour.es/> [consulta: 22.10.2011]
- BCN. *Murals sota la lupa* <http://www.bcn.cat/> [consulta: 18.07.2011]
- CCRTVI. *Immigració i creativitat a Barcelona* <http://blogs.ccrtvi.com/> [consulta: 22.10.2011]
- CE BAGES. *Publicacions* <http://www.cebages.org/index.html> [consultat: 05.04.2011]
- EXPLAYATE. *Batalla de Lluçmajor* <http://www.explayate.com/> [consulta: 22.10.2011]
- GENCAT. *Els documents escollits. Generalitat de Catalunya* <http://www.gencat.cat/> [consulta: 11.07.2011]
- GOOGLE BOOKS. *Crónica del Rey de Aragón d. Pedro IV, El Ceremonioso, ó, del Punyale* <http://books.google.es/bkshp?hl=es&tab=pp> [consulta: 07.09.2011]
- GREC. *Fonoteca: Informació foto* <http://www.enciclopedia.cat/> [consulta: 22.10.2011]
- GUIA MANRESA. *La Seu de Manresa* <http://www.guiamanresa.com/> [consulta: 02.07.2011]
- HISTORIES MANRESANES. *Històries Manresanes* <http://historiesmanresanes.blogspot.com/> [consulta: 27.04.2011]
- IES LA MADRAZA. *La ciudad medieval 2º ESO* <http://ieslamadraza.com/> [consulta: 14.10.2011]

- LACENET. *La Sèquia de Manresa* <http://www.lacenet.org/sequia/itinerari.html>
[consulta: 05.06.2011]
- MANRESA TURISME. *Les muralles de Manresa* <http://manresaturisme.cat/cat/>
[consulta: 07.06.2011]
- MANRESA TURISME. *Manresa turisme > Itineraris > Medieval*
<http://manresaturisme.cat/cat/> [consulta: 08.02.2011]
- MANRESA TURISME. *Manresa turisme > La Ciutat > Història de la Ciutat*
<http://manresaturisme.cat/cat/> [consulta: 14.06.2011]
- MODERNISTES PUNTCOM. *TOT PASSEJANT. La Seu de Manresa*
<http://modernistespuntcom.blogspot.com> [consulta: 22.10.2011]
- MONESTIRS. *Monasterios de Cataluña – Santa Maria de Manresa. La Seu*
<http://www.monestirs.cat/monst/cmonestir.htm> [consultat 15.09.2011]
- OBSERVATORIO. *Lipsanoteca de Brescia. H. 330 – 360: Observatorio – Obra de arte del día* <http://arte.observatorio.info/> [consulta: 22.10.2011]
- PALNORAMA. *Art i artistes: 01_11* <http://palmonara.blogspot.com/> [consulta: 22.10.2011]
- PANORAMIO. *Panoramio – Photo of Manresa: torre del portal de Sobrerroca*
<http://www.panoramio.com/> [consulta: 22.10.2011]
- PARC DE LA SÈQUIA. *Parc de la sèquia* <http://www.parcdelasequia.cat/>
[consulta: 22.10.2011]
- QUADERNS DIGITALS. *Un imperio urbano*
<http://www.quadernsdigitals.net/egipto/Ciudades/medieval.htm> [consulta: 24.07.2011]
- SAAVEDRA FAJARDO. *La ciudad medieval en Henri Pirenne*
<http://saavedrafajardo.um.es/Biblioteca/IndicesW.nsf/Inicio?OpenForm&m=2>
[consulta: 20.09.2011]

- SAPIENS. *Història medieval de Catalunya* <http://www.sapiens.cat/ca/blogs.php> [consulta: 14.10.2011]
- SCRIBD. *Pere Serra. Retaule Esperit Sant. Descripció* <http://es.scribd.com/> [consulta: 10.08.2011]
- SE ACERCA EL INVIERNO. *Se acerca el invierno...: 2º ESO, Gremios de artesanos* <http://se-acerca-el-invierno.blogspot.com/> [consulta:14.10.2011]
- SEU DE MANRESA. *La Seu de Manresa :: Història de la Seu i el Puigcardener* <http://www.seudemanagera.cat/CT/index.php> [consulta: 16.07.2011]
- TOMBA QUE GIRA... *Tomba que gira... (que gira que tomba): Festes de la Llum, elogi de la desobediència* <http://tomba-que-gira.blogspot.com/> [consulta: 19.06.2011]
- TV3. *Històries de Catalunya* <http://www.tv3.cat/> [consulta: 18.08.2011]
- WIKIPEDIA. *Catedral de Palma–Viquipèdia* <http://ca.wikipedia.org/wiki/Portada> [consulta: 22.10.2011]
- WIKIPEDIA. *Gòtic Català – Viquipèdia* <http://ca.wikipedia.org/wiki/Portada> [consulta: 21.08.2011]
- WIKIPEDIA. *Henri Pirenne – Viquipèdia* <http://ca.wikipedia.org/wiki/Portada> [consulta: 23.09.2011]
- WIKIPEDIA. *Jaume el Just – Viquipèdia* <http://ca.wikipedia.org/wiki/Portada> [consulta: 22.10.2011]
- WIKIPEDIA. *Joan el Caçador – Viquipèdia* <http://ca.wikipedia.org/wiki/Portada> [consulta: 15.08.2011]
- WIKIPEDIA. *Manresa – Viquipèdia* <http://ca.wikipedia.org/wiki/Portada> [consulta: 10.01.2011]
- WIKIPEDIA. *Pere el Cerimoniós–Viquipèdia* <http://ca.wikipedia.org/wiki/Portada> [consulta: 27.08.2011]

- WIKIPEDIA. *Santa Maria del Mar* – *Viquipèdia* <http://ca.wikipedia.org/wiki/Portada> [consulta: 22.10.2011]
- WIKIPEDIA. *Sèquia de Manresa*—*Viquipèdia* <http://ca.wikipedia.org/wiki/Portada> [consulta: 20.06.2011]